CROATICA CHRISTIANA PERIODICA

ČASOPIS INSTITUTA ZA CRKVENU POVIJEST
KATOLIČKOG BOGOSLOVNOG FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

God. XXII Zagreb 1998. Broj 42

rasprave i prilozi

UDK: 282:231.73:929 I. Kapistran

SV. IVAN KAPISTRAN KAO ČUDOTVORAC ZA ŽIVOTA

Stanko ANDRIĆ, Slavonski Brod

Autor raspravlja o iznimnoj osobi svetog Ivana Kapistrana, franjevačkog propovjednika na hrvatskim prostorima, koji je svojim pobudnim govorima poticao junaštvo branitelja Beograda (1456.) i odlikovao se izvanrednim djelima i čudesima još za života.

Jedna od glavnih razlika između čudesa *in vita* i čudesa *post mortem* je aktivna uloga koja svecu pripada u prvoj skupini.[1] Dok su *post mortem* čudesa u osnovi impersonalna (čak i kad viđenja što ih doživljavaju *mirakulati* – užitnici čudesa – uvode u priču neku vrstu svečeve utvare), živi su sveci sposobni da djelotvornije nadziru upotrebu svoje iznimne moći, da izabiru, barem u nekoj mjeri, užitnike, načine, vremenâ i mjestâ svojih intervencija.[2] Čudesa *in vita* zavrjeđuju našu pozornost jer nam mogu otkriti ponešto o svečevim vlastitim stavovima prema činjenju čuda, a ta dvostruka perspektiva, *in vita* i *post mortem*, nudi priliku za neke zanimljive usporedbe i kontraste.

Možda je pretjerano tvrditi da čudesa *in vita* teže biti »opasnima za crkvene vlasti«,[3] ali njihov je status očito problematičniji od onog posmrtnih čudesa. Srednjovjekovno kanon-

[1] Ovaj je tekst poglavlje iz moje disertacije *The miracles of St. John Capistran* (rkp., Central European University – Budimpešta, 1997.). Cjelovit hrv. prijevod je u pripremi.

[2] Usp. R. C. FINUCANE, »The use and abuse of medieval miracles«, *History* 60 (1975.), 6. Ta tvrdnja nije tako očita kako izgleda; R. I. MOORE, »Between sanctity and superstition: saints and their miracles in the age of revolution«, u: M. RUBIN (ur.), *The work of Jacques le Goff and the challenges of medieval history* (Woodbridge, 1997.), 66, inzistira, naprotiv, da je čudo *in vita* »bilo i započinjano i zaključivano bez aktivna sudjelovanja samog čudotvorca«. Čudo sv. Anzelma koje Moore analizira takvo je »da bi njegov ishod bio uglavnom isti kad bi Anzelmo bio mrtav«. Iako je Mooreov dokazni materijal dosta ograničen, njegove su napomene umjesne i treba ih uzeti u obzir pri proučavanju čudesa živih svetaca. Drugi je problem što nam Moore, samom tom napomenom, uskraćuje prave razloge za svoje odbacivanje Sigalova zaključka da se čudesa *in vita* malo razlikuju od čudesa *post mortem*.

[3] To tvrdi F. Dolbeau u raspravi o prilogu M. HEINZELMANNA, »Une source de base de la littérature hagiographique latine: le recueil de miracles«, u: *Hagiographie, cultures et sociétés, IVème-XIIème siècles. Actes du colloque organisé à Nanterre et à Paris* (Pariz, 1981.), 258.

sko pravo vidjelo je svetost kao dvodijelnu pojavu, koja se sastoji od dva ravnopravna elementa, svetačkog načina života (*mores*) i čudesa (*signa*), ali dok se prvo moglo manifestirati jedino za zemaljskog života, potonje se ponajprije očekivalo poslije svečeve smrti.[4] Na čudesa se gleda kao na znamenje i posljedicu nečijeg svetog života, a svetost je živuće osobe uvijek krhka pojava. Za života dar čudotvorstva može proslavljati nečije vrline, ali ga se neprestano mora iznova zasluživati tim istim vrlinama. Ta međuovisnost vrlina i vlasti nad svijetom posredstvom čuda zgodno je formulirana u jednom retku Nikole de Fara: *bene itaque aequoque jure omnia sibi parent, qui Domino suo semper paruit.*[5] Po smrti se ta dvosmjerna veza pojednostavnjuje pa čudesa tada postaju ne samo dobrodošla nego i nužno potrebna, kako bi govorila u prilog svetosti minulog života dotične osobe.[6] Stoga je teško zamisliti sveca koji bi za sebe tvrdio da posjeduje moć činjenja čudesa; to odricanje treba pripisati ne samo skromnosti, nego i želji da se izbjegne naročita pogibao kojoj bi se izložio samoproglašeni čudotvorac. Svetac ne može dopustiti da dar čuda postane obveza s njegove strane; u suprotnom, kako bi objasnio neuspjeh ili nemogućnost da učini neko traženo čudo Ako živi svetac mora zauzeti neki stav u odnosu na svoja vlastita čudesa, on ih se obično odriče. Preko otklanjanja nadnaravne moći, sam pojam »neuspjeha« biva isključen.[7] Poslije smrti stvari stoje drukčije: moć relikvija može se otvoreno proglasiti jer sam svetac ništa ne obećava. U oba slučaja isti se ishod postiže preko različitih uređenja: štovatelji mogu gojiti nade, ali ne i očekivanja.

Čudesa, naročito ona koja čine živi sveci, mogu se motriti kao osobit oblik ljudske komunikacije. Šest funkcija koje je Roman Jakobson razlučio u jezičnoj komunikaciji mogu se izdvojiti i u čudotvorstvu. Jakobsonove funkcije određuje šest elemenata komunikacijskog čina: svijet ili kontekst (referencijalna funkcija), pošiljalac ili govornik (ekspresivna funkcija), primatelj ili slušatelj (konativna funkcija), komunikacijski kod (metajezična funkcija), poruka (poetička funkcija) i komunikacijski kanal (fatička funkcija).[8] Replicirajući tu shemu, možemo govoriti o: a) referencijalnoj funkciji čuda, tj. njegovu neposrednom fizičkom (npr. ublaženi bol, razbijeni okovi itd.) i simboličkom učinku (npr. poniženje pogana, proslavljanje sveca itd.); b) ekspresivnoj funkciji čuda, tj. njegovoj sposobnosti da izrazi svečevu privrženost ili bijes; c) konativnoj funkciji čuda, kroz koju se mirakulant ili promatrači[9] mogu navesti na određeno djelovanje; d) »metačudesnoj« funkciji, jer

---

[4] A. M. KLEINBERG, *Prophets in their own country. Living saints and the making of sainthood in the Later Middle Ages* (Chicago – London, 1992.), 27.

[5] *Acta sanctorum*, Octobris sv. 10 [dalje: *AA SS* Oct. X] (Pariz – Rim, 1869.), 452.

[6] Usp. G. BARONE, »La santità nei processi di canonizzazione del '300«, u: *Santi e santità nel secolo XIV. Atti del XV. convegno internazionale, Assisi 15–17 ottobre 1987* (Assisi, 1989.), 60.

[7] Usp. diskusiju o tim problemima kod KLEINBERG, *Prophets*, 158–159. Inter alia, on piše: »Što se zbivalo kad bi svetac doživio neuspjeh? Da bi se u sferi čudesa utvrdio neuspjeh, morala je postojati jasna naznaka da je svetac pokušao učiniti čudo.«

[8] Usp. O. DUCROT i Tz. TODOROV, *Dictionnaire encyclopédique des sciences du langage* (Pariz, 1972.), 427.

[9] Prikladno je razlučiti izravni objekt (franc. *miraculé*) i neizravni objekt čuda (okolna zajednica ili njezini dijelovi). Usp. razliku između »fruitori diretti e indiretti« kod S. BOESCH GAJANO, »Uso e abuso del miracolo nella cultura altomedioevale«, u: *Les fonctions des saints dans le monde occidentale (IIIe-XIIIe siècle). Actes du colloque organisé par l'Ecole française de Rome* (Rim, 1991.), 116. M. Goodich povremeno koristi termin »central recipient« za mirakulata (*Violence and miracle in the fourteenth century. Private grief*

se neka čudesa odnose na druga čudesa, npr. zato da bi se istaknula bliskost između dva sveca; e) poetičkoj (ili »autoteličkoj«, u rječniku *nove kritike*) funkciji, budući da su neka čudesa (prividno) neutilitarna i nereferencijalna, skladna i dopadljiva sama po sebi; f) fatičkoj funkciji jer ima pomoćnih čudesa koja pomažu drugim čudesima da postignu svoj cilj (npr. kazneno čudo koje raspršuje nevjericu u pogledu običnog pomagačkog čuda).

Kapistran i Bernardin Sijenski

Najbolja ilustracija Kapistranova stava prema čudima jest njegovo inzistiranje na Bernardinovu posmrtnom iscjeliteljstvu. Poslije Bernardinove smrti, Kapistran je običavao nositi uza se njegov ogrtač, gledajući u njemu svetu relikviju i instrument čudesnog iscjeljivanja.[10] Toj relikviji i pokojnom junaku Opservancije Kapistran je pripisivao brojna čudesa koja su se zbivala tijekom njegovih vlastitih misijskih pohoda i propovijedi:

ipse potissima quaeque et graviora miracula in sanctum Bernardinum referebat, dicens: »non alia quam virtute reliquiarum ipsius mirabilia ista patravi«.[11]

[sva znatnija i ozbiljnija čudesa pripisivao je svetom Bernardinu, govoreći: »Te sam čudesne stvari učinio jedino krepošću njegovih relikvija, a ne nekom drugom«.]

Kapistran se pobrinuo za popisivanje Bernardinovih čudesa za potrebe njegova kanonizacijskog procesa (koji je bio dovršen za samo šest godina, naime 1450.); ta su izvješća kasnije bila uklopljena u ogromni *Liber miraculorum sancti Bernardini* koji je načinio Kapistranov subrat Konrad iz Freyenstadta.[12] Djelo brata Konrada, dovršeno 1455. godine, sadrži ni manje ni više nego 2 517 izvješća o čudesima.[13] Poslije uspješnog okončanja Bernardinova kanonizacijskog procesa, popisivanje čudesa je nastavljeno iako više nije služilo tako konkretnoj svrsi; Kapistran ga je poticao kako bi se što uspješnije razoružali

---

and public salvation (Chicago–London, 1995., 151). »Poruka« čuda može biti usredotočena na jedan ili drugi objekt, ili na oba.

[10] U tome je Kapistran usporediv s Grgurom od Toursa († 594.), koji je na putovanjima uza se nosio čudotvorne moći jednog drugog biskupa Toursa, sv. Martina: usp. R. Van DAM, *Saints and their miracles in late antique Gaule* (Princeton – New Jersey, 1993.), 93.

[11] Lucas WADDING, *Annales minorum seu trium ordinum a s. Francisco institutorum*, 3. izd., 25 sv. (Quaracchi – Rim, 1931.–1934.), 12: 476.

[12] F. M. Delorme je objavio izvatke iz *Libera* u svom »Ex libro miraculorum SS. Bernardini Senensis et Ioannis a Capistrano auctore fr. Conrado de Freyenstad«, *Archivum Franciscanum historicum* 11 (1918.), 399–441; Delorme opaža da bi se većina ondje pobilježenih čuda trebala pripisati Kapistranu: »Multa praeterea directe S. Bernardino tribuuntur operata prodigia; sed multo plura fortassis sunt, quae ipsi S. Ioanni de Capistrano conveniunt specialius, utpote quod suo evenerint ministerio extra Italiam, in Austria scilicet, in Boemia, in Polonia et in Hungaria. Illa fere omnia comprehenduntur sub nn. 40–55, 208–235, 272–416, 737–1481, 1530–1890, 2322–2507 (...) Tam igitur S. Bernardini quam S. Ioannis miracula refert codex Parisiensis citatus, merito *Liber miraculorum* utriusque Sancti vocandus« (*ibid.* 404–405).

[13] Kada se uzmu u obzir dublete, čisti broj izvješća jest 2447; usp. Philippe JANSEN, »Un exemple de sainteté thaumaturgique à la fin du Moyen Âge: les miracles de St. Bernardine de Sienne«, *Mélanges de l'École française de Rome – Moyen âge* 96 (1987.), 129–151.

neprijatelji Opservancije.[14] Zapravo, veći dio čudesa zabilježenih u *Liberu* dogodio se poslije 1450. Stoga ondje opisana čudesa nisu Bernardinova posmrtna iscjeljenja, već prije, kako je primijetio Philippe Jansen, »guérisons qui sont autant l'oeuvre de saint Jean de Capestrano que de saint Bernardin«.[15] Osim *Libera*, druge zbirke u kojima se miješaju čudesna djela dvojice svetaca jesu Ic i Id*, obje uvelike izvedene iz *Libera*.[16] Točnije, ondje nalazimo tri različita tipa čudesa: ona koja je činio sv. Bernardin osobno (ili njegove relikvije u svetištu u Aquili),[17] ona izričito pripisana Kapistranu,[18] i ona koja su proistekla iz skladne simbioze dviju svetačkih karizmi. Kao ilustraciju posljednje skupine čudesa, možemo navesti slučaj opsjednute žene (Ic, #229):

que ducta in presenciam beati Johannis de Capistrano et signata ab eo reliquiis s[ancti] Bernardini liberata extitit ab omni vexacione et tribulacione.

[koja je, dovedena pred blaženog Ivana Kapistrana i od njega blagoslovljena relikvijama sv. Bernardina, bila oslobođena od svakog mučenja i trpljenja.]

Zanimljivije je – zbog svoje prostorne dinamike i jedva primjetljivog pomaka od jednog prema drugom svecu – izvješće Ic, #1320, koje opisuje čudesno izbavljenje poslanika poljskoga kralja u Ugarskoj:

Miles quidam missus a rege Polonie in legacionem ad regem Hungarie Ladislaum, in reditu incidit in latrones, et tentus ab eisdem diebus aliquot, miles anxius vovit se visitare ecclesiam sancti Bernardini. Voto facto mox incolumis evasit manus latronum, et repatrians et retulit omnia in sermone patris,[19] *tunc Craccovie predicantis.*

[Neki vitez, kojeg je poljski kralj poslao u izaslanstvo ugarskom kralju Ladislavu, upao je na povratku među razbojnike te je, zatočen kod njih nekoliko dana, u tjeskobi izrekao zavjet da će posjetiti crkvu sv. Bernardina. Pošto je izrekao zavjet, uskoro je nepovrijeđen pobjegao iz ruku razbojnika te je, vrativši se u domovinu, sve ispripovjedio za vrijeme propovijedi oca (Kapistrana), koji je tada propovijedao u Krakovu.]

---

[14] Johannes HOFER, *Johannes Kapistran. Ein Leben im Kampf um die Reform der Kirche*, 2. izd., prir. O. Bonmann, 2 sv. (Heidelberg, 1964.–1965.), 2: 44.

[15] JANSEN, »Un exemple«, 132, bilj. 12. Usp. također na istoj stranici: »les deux tiers des miracles inscrits sont en fait accomplis par la bénédiction du frère Jean de Capestrano, donnée au nom de saint Bernardin grâce à une relique du fondateur de l'Observance«.

[16] Trideset i tri izvješća o čudima preuzeta iz *Libera* nalaze se također u napuljskom kodeksu koji je opisao V. G. MASCIA, »Due manoscritti frencescani della Biblioteca Oratoriana di Napoli. B. Camilla Battista Varano e S. Giovanni da Capestrano«, *Studi e ricerche francescane* 9 (1980.), osobito 256–259. (Više o različitim zbirkama Kapistranovih čudesa, iznosi se u mojoj disertaciji *The miracles of St. John Capistran.*)

[17] Usp. Ic, #1127: *Miles quidam regni Polonie paciebatur horribilem parallisim, et quasi semimortuus jacebat; tandem uxor et filia ipsum plangentes recordati sunt de meritis sancti Bernardini, et voverunt ipsum cum cera sue quantitatis, et sanatus est; sed quasi per medium lingue invasit eum eadem infirmitas; iterum devotus vovit, et totaliter ex meritis sancti Bernardini sanatus est.*

[18] Usp. Ic, #1110: *Volfgangus de Sancto Andrea filius Preisveter, etatis annorum XXX, paraliticus adeo, ut per se ambulare nequiret per quattuor annos, delatus in curru ad patrem, a quo signo crucis suscepto, statim surrexit et per se incessit sanus et incolumis.*

[19] Tj. za vrijeme Kapistranove propovijedi: Bernardin nije nikada propovijedao izvan Italije.

Važno je uočiti da su ista izvješća koja su prvotno bila uključena u *Liber miraculorum sancti Bernardini* kasnije uvrštena u zbirke Kapistranovih čudesa. Drugim riječima, čudesa koja je isprva bilo poželjnije pripisati Bernardinu kasnije su reciklirana i ponovno iskorištena kao Kapistranova čudesa. No, kao što smo vidjeli, potrebe Bernardinove kanonizacije mogu samo djelomice objasniti prvotnu atribuciju tih čudesa. Činjenica je da je znatan broj čudesa morao čekati vrijeme poslije Kapistranove smrti kako bi ih se moglo otvoreno pripisati njemu. Tek su tada *in vita* čudesa izgubila određeno »tabu« obilježje.

Kapistran i vrijednost čudesa

Kao što se može i očekivati, Kapistranov je stav blagonaklon prema čudesima općenito[20] i ponešto rezerviran kada su u pitanju njegova vlastita čudesa. Ovo potonje može se ilustrirati jednom neobično opširnom pričom koja je zabilježena kao Id* #550. Građanin Verone, po imenu Petar, došao je 1450. u Rim, *pro adipiscendo indulgentia Jubilei*. Misleći na svoju bolesnu kćer, odlučio je posjetiti Kapistrana. Našao ga je u konventu Aracoeli:
At Beatus idem prefato genitori, supplicanti eum pro sanatione filie sue, subridens ait »Ego non sum Deus«, cui memoratus genitor Petrus: »Ipse tantum confido in Deum, et in orationibus vestris (...), ut, si intercedetis pro ea, Dominus liberabit eam.« Dixitque ipsi beatus pater: »Confide in hoc«. Et rursum Petrus, quod confideret; tunc beatus pater elevatis oculis ac manibus, genuflexus, in celum per spatium unius Ave Maria, dixit iterum Petro: »Ego do tibi tria Pater Noster, que tetigerunt sanctum corpus beati Bernardini et cum eris Verone, tange filiam tuam et liberabitur.«

[I spomenutom roditelju, koji ga je molio za izlječenje svoje kćeri, isti blaženik reče sa smiješkom: »Ja nisam Bog«, na što će mu roditelj Petar: »Ja se samo uzdam u Boga i u vaše molitve, da će je, ako budete posredovali za nju, Bog osloboditi.« A blaženi otac mu reče: »Uzdaj se u to.« A Petar ponovi da se uzda; tada blaženi otac, kleknuvši i podigavši oči i ruke prema nebu u razmaku potrebnom da se izmoli Zdravo Marijo, ponovo reče Petru: »Dajem ti tri krunice koje su dotakle sveto tijelo blaženog Bernardina, pa kad budeš u Veroni, takni njima svoju kćer i oslobodit će se.«]

Izvješće koje opisuje taj dijalog i ritual (koji se kasnije pokazao plodonosnim) također je prepisano iz Bernardinova *Liber miraculorum*. Kapistranov sažeti odgovor »*Ego non sum Deus*« zvuči prilično moderno, u suprotnosti sa situacijom koja slijedi i u kojoj on, uz pouzdanje i molitvu, opskrbljuje čovjeka krunicama posvećenim kroz doticaj s Bernardinovim tijelom. Tim je činima Kapistran preusmjerio čovjekovu potragu za čudom i sebe rasteretio od dvostruko neugodna očekivanja: neuspjeh bi ga diskreditirao, a uspješno bi ga izlječenje otkrilo kao razmetljivca koji si prisvaja moć činjenja čuda.

---

[20] Kapistran je uzeo udjela u poznatom prijeporu oko »čuda u Wilsnacku« (tri posvećene hostije koje su navodno nađene čitave i krvave pošto je požar uništio jednu seosku crkvu u Brandenburgu 1383. godine, i čiji je kult živio do sredine 16. stoljeća: usp. P. BROWE, *Die eucharistischen Wunder des Mittelalters* [Breslau, 1938.], 166–171). Poput ostalih franjevaca, jednako konventualaca kao i opservanata, bio je sklon podržati vjerodostojnost te pojave. Određeno krzmanje u njegovim spisima može se pripisati želji da teološki bolje utemelji to glasovito čudo. Usp. HOFER, *Johannes Kapistran*, 2: 172–177.

Ipak, kada bi se neko čudo doista materijaliziralo, Kapistran ne bi nikada bio sumnjičav u pogledu njegove zbiljskosti. On je govorio s dužnim poštovanjem čak i o čudesima koja su se dogodila njemu samome (ili preko njega), makar bi mu bilo draže uopće o tome ne govoriti. Kada ga je u ožujku 1456., u opservantskom konventu u Budimu, Tagliacozzo zamolio da ispripovjedi tamošnjoj subraći njihov čudesni prelazak rijeke Po, on je to učinio nevoljko, ali pomno (*conscienciose retulit, licet invitus*).[21] Raspolažemo s nekoliko verzija te priče. Najranija je verzija vjerojatno ona u Vareseovoj *vita*;[22] nju je samo blago preinačio anonimni sastavljač antologije iz codexa Marcianusa.[23] Budući da se kaže kako se čudesni događaj zbio pri Kapistranovu povratku iz misije u Francuskoj, mora ga se datirati u godinu 1443.[24] Kapistrana su pratila tri subrata (jedan je od njih bio Tagliacozzo). Kada je vozar skele odbio da ih preveze preko Poa bez naplate, oni su pronašli neki stari, šuplji čamac i njime sretno prebrodili rijeku, skupa s Kapistranovim magarcem i knjigama (*librorum sarcine*). Čamac je potonuo netom što su dosegnuli drugu obalu. Tu je anegdotu preuzeo Antonio Bonfini u svojim *Rerum Ungaricarum decades,* ali u obliku očito izmijenjenom djelovanjem takozvanog *développement légendaire*: umjesto napuštena čamca, fratri ovdje koriste ogrtač jednoga između sebe, ploveći na njemu »kao na daski preostaloj poslije brodoloma«, a pritom ih prati zapanjeni pogled »pohlepnog vozara skele«.[25]

Kada se radilo u čudesima drugih (pa bili to i suvremenici), Kapistran nije bio sumnjičav. U Ugarskoj je hvalio krjeposti kao i čudesa braće pavlina, što je zabilježeno u njihovoj kronici:

Plura et alia miracula eiusdem[26] *ab ore omnium populorum praedicabantur, quae omnia describere pertaesum foret. Hoc unum non est silentio pertranseundum quod dum multi*

---

[21] J. MIRCSE, *Adalék Capistránói sz. János életéhez* (Esztergom, 1870.), 13. Taj dokument iz codexa Marcianusa 246 (fol. 152–153) samo se spominje u R. PRATESI, »I documenti per la canonizzazione di S. Giovanni da Capestrano contenuti nel ms. Marciano cl. XIV, n. CCXLVI«, *Studi Francescani* 53 (1956.), 365, i to kao »narrazione di tre miracoli operati dal Capestranese, e cioè il passagio miracoloso del Po, liberazione degli ossessi, predizione del papato a Niccol V«. Ustvari, tu je i četvrto čudo, opisano između izbavljenja opsjednutog i pretkazivanja Nikolina papinstva, u kojem svetac predviđa skorašnju smrt neke pobožne žene. Sva su ta izvješća preuzeta iz Vareseove i Farine *vitae* i jedini originalan prilog autora te male zbirke čuda jest napomena u kojoj kaže da je Kapistran ispričao u Budimu o čudesnome prelasku rijeke Po. To bi moglo značiti da je cijelu tu malu antologiju sastavio neki ugarski fratar.

[22] *AA SS* Oct. X: 505.

[23] MIRCSE, *Adalék,* 12–13.

[24] *de partibus Franciae, ad quas ab Eugenio papa Quarto propter schisma missus fuerat* (Varese); *de partibus Franciae, ad quas ab Eugenio papa Quarto pro reformanda pace missus fuerat* (cod. Marc.). Papa je poslao Kapistrana da odvrati Filipa Dobrog, vojvodu Burgundije, od toga da se prikloni protupapi Feliksu V. Usp. H. LIPPENS, »Jean de Capistran en mission aux états bourguignons (1442–1443)«, *Archivum franciscanum historicum* 35 (1942.), 113–132, 254–295.

[25] *Hic (sc. Capistranus) ne minore quidem sanctitate preditum Iacobum Picentem eiusdem collegii sacerdotem sibi socium adscivit, qui in sacra peregrinatione, cum Padum ambo traiicere vellent et a portitore pertinacissime repellerentur, quia interdicta e divo dogmate pecunia carerent, quam pro naulo darent, in diffusum super undas pallium cum comitibus consedere et veluti quadam naufragii tabula in ripam alteram non sine avari stupore portitoris divina ope tuto translati sunt.* (Antonius de Bonfinis, *Rerum ungaricarum decades*, 4 sv., prir. I. Fógel, B. Iványi i L. Juhász (Leipzig – Budimpešta, 1936. – 1941.), 3: 182).

[26] Tj. pavlinskoga generala Franciscusa Piusa.

confluerent ad visitandum reverendum patrem, quondam Joannem de Capistrano, ipse dicere solebat, quod si quis sanctos in corpore iacentes videre voluerit, ad Nostrae[27] *vadat. Ubi et nunc certe multi fratres integro corpore in tumulis requiescunt.*[28]

[Usta svih naroda razglašavaju još mnoga druga čudesa istoga brata, ali bilo bi vrlo zamorno sve ih opisati. Jedno se ipak ne smije prešutjeti – kako je, naime, velečasni otac pokojni Ivan Kapistran, dok su mnogi hrlili da ga pohode, običavao kazivati da onaj koji želi vidjeti svece kako počivaju u svojim tijelima, ode u Márianosztru. Ondje i sada mnoga braća zaista počivaju u grobovima neraspadnutih tjelesa.]

Tako se Kapistran čini velikodušnijim nego što bi André Vauchez, dok iznosi argumente protiv »lakovjernosti srednjovjekovnih ljudi«, očekivao: »Zapravo, oni su vjerovali samo u svoja čudesa, to jest u čudesa koja su izveli članovi skupine kojoj i sami pripadaju (redovnički red, lokalna zajednica, itd.) ili pak osobe u kojima su se prepoznavali.«[29] Moglo bi se ustvrditi da su opservantski franjevci i pavlini razvili osobite prijateljske odnose pa da, prema tome, Kapistran nije protegnuo svoje povoljno mišljenje izvan područja opservantskih savezništava, ali čini se važnijim to da je Kapistran dijelio onaj a priori prijateljski stav prema čudu koji je tipičan za opservante. Dakako, bio je osobito osjetljiv kada se radilo o čudesima njegove vlastite zajednice, napose o onima sv. Bernardina. Nečija nevjerica u pogledu ovog ili onog Bernardinova čuda mogla je lako dovesti do još jednog čuda, božanske kazne za takvog sumnjičavca.

Čudesne kazne

Nikola de Fara izvješćuje o jednom takvom slučaju kada je »neki uvaženi ugledník« (mjesto i godina nisu navedeni) izrazio svoje sumnje glede navodnog uskrsnuća što ga je izveo sveti Bernardin, dokazujući da je za nedvojbeno utvrđivanje smrti potreban razmak od sedamdeset sati. Kapistran mu je uzvratio optuživši ga za bogohuljenje jer uz takav uvjet čak se ni Kristovo uskrsnuće ne bi moglo smatrati vjerodostojnim i, »pun bijesa«, upozorio skeptika neka strahuje od Božjeg suda. Nimalo prestrašen *(minantis vocem non formidans)*, potonji je uskoro dočekao svoj kraj pavši s konja.[30] Krivnja žrtve toga kaznenog čuda sastojala se od više prekršaja: nedostatka vjere u čudo koje je učinio sveti Bernardin, racionalističke kritike vjerske dogme i bezobzirnosti s kojom je svoje znanje suprotstavio vjeri i propitivao njezin uzvišeni sadržaj,[31] njegova neizravnog bogohuljenja

[27] Danas Márianosztra, u srednjem vijeku mjesto s pavlinskim samostanom.

[28] Gregorius GYÖNGYÖSI, *Vitae fratrum eremitarum ordinis sancti Pauli primi eremitae*, prir. F. L. Hervay (Budimpešta, 1988.), 93.

[29] André VAUCHEZ, *La sainteté en Occident aux derniers siècles du Moyen Age, d'après les procès de canonisation et les documents hagiographiques*, 2. izd. (Rim, 1988.), 576.

[30] *AA SS* Oct. X: 463; usp. WADDING, *Annales*, 12: 476; HOFER, *Johannes Kapistran*, 1: 315. Ta je priča također sažeta u Id* #583: *Vir quidam, quem magna dignitas decorabat, miracula s. Bernardini non credebat, cui non credenti beatus pater Johannes de Capistrano cavendum a Dei juditio predixit, qui non post multos dies equo cadente oppressus suum diem clausit extremum. Testimonio Nicolai de Fara c. XV.*

[31] Srednjovjekovlje je obilježila sklonost da se »moralna oholost« poistovjeti s »intelektualnom radoznalošću«: kroz te je pojmove Carlo Ginzburg analizirao srednjovjekovni pomak u značenju izreke iz sv. Pavla koja glasi *noli altum sapere, sed time* (Rim 11, 20). »Stoljećima su Pavlove riječi *noli altum sapere*, istrgnute iz kontek-

protiv Krista (za koje je Kapistran pokazao da ga njegova kritika implicira), njegova odbijanja da se pokaje i da se odrekne svojih zabluda slijedom Kapistranovih upozorenja, napokon, i što je najbitnije, njegove neizlječive taštine (*superbia*), najstrašnijeg i najškodljivijeg od svih smrtnih grijeha. Pripravljen tim nizom teških prijestupa, konačni se rasplet – smrt – čini logičnom i opravdanom posljedicom.
Visok društveni položaj kažnjenog protivnika također se ne smije zanemariti. On potkrjepljuje sliku njegove *superbia* i pridaje novu dimenziju njegovu nedostatku poniznosti. Odbijajući da se ponizi, izabrao je da bude zauvijek proklet. Pokazujući kako su moćni i ugledni podložni zabludi te da njihova *superbia* može biti primjereno kažnjena, ova se priča ukazuje kao prikladan *exemplum* za uporabu propovjednicima i kao djelotvorno sredstvo franjevačke propagande u svijetu obilježenom društvenim razlikama i napetostima. S druge strane, ta je priča primjer najizravnije uporabe čudesa kao potpore opservantskim nastojanjima. Ona spada u kategoriju kaznenih čudesa koja, iako statistički ne osobito značajna, zauzimaju istaknuto mjesto u svečevim *vitae*.[32] Id* na sažet način okuplja osam takvih čuda, pod naslovom *De male sentientibus punitis fere X* (= glava 21). Započinjući svoje izvješće o nekoliko Kapistranovih kaznenih čuda, Fara bilježi ovo važno objašnjenje:

Quantae autem virtutis huius viri Dei verba extiterint, quantamque ultionem exercuerit Dominus in eos, qui de servi sui integritate maligne locuti sunt, ex his advertere possumus ultionibus, quas nonnulli (ut indubitatissimum est) experti sunt.[33]

[Kolika je pak bila snaga u riječima ovoga Božjeg čovjeka i kakvu je odmazdu Gospodin učinio nad onima koji su o čestitosti njegova sluge zlobno govorili, možemo razabrati iz ovih odmazda što su ih neki (o čemu nema sumnje) iskusili.]

Dva elementa zaslužuju da ih ovdje istaknemo: čudesa se zovu *ultiones* (odmazde) i ona su nedvosmisleno pripisana Bogu koji je nepogrješivi zaštitnik »integriteta« svoga sluge. Drugim riječima, jasno je rečeno da svetac ima još manje aktivnu ulogu u činidbi kaznenih čudesa nego u djelima nadnaravnog pomaganja. U pomagačkim čudesima u igri je svečeva nakana, on se obraća Bogu molitvama i poduzima neke obredne čine kako bi izmamio čudo. Kaznena se čuda, nasuprot tome, ne prizivaju; ona se samo pretkazuju ili se na njih upozorava. Čini se da su već postavljena ondje, u nadolazećoj budućnosti. Svetac zauzima »pobočniji« položaj u odnosu na proces kažnjavanja. Inzistiranje na svečevoj *verbalnoj* upletenosti, njegovim upozorenjima i opomenama, vidovitom pogledu u neumitnu budućnost koju je Bog već rasporedio – to je zajedničko obilježje svih izvješća o *ultiones*.[34]

sta, navodili laički ili crkveni autori kao očigledan tekst suprotstavljen svakom pokušaju prekoračenja granica ljudskog intelekta« (C. GINZBURG, »Uzvišeno i nisko: tema zabranjene spoznaje u XVI. i XVII. stoljeću«, prev. Sanja Roić, *Gordogan* X/28 (1988.), 112.).

[32] Usp. raspravu o kaznenim čudima kod P. A. SIGAL, *L'homme et le miracle dans la France médiévale, XI–XIIème siècles* (Pariz, 1985.), 276-282. No, Sigal nalazi da, u razdoblju koje proučava, ta čuda čine oko 12% posmrtnih čuda i oko 4% čuda *in vita*.

[33] *AA SS* Oct. X: 463a.

[34] U vezi s pojmom *ultio* 'odmazda', u ovom je kontekstu zanimljiva napomena koju nalazimo u knjižici Baltazara Adama KRČELIĆA *Životlenje blaženoga Gazotti Auguština zagrebečkoga biškupa* (Zagreb, 1747.),

Jedno od najzanimljivijih Kapistranovih kaznenih čuda, i vjerojatno kronološki najranije, imalo je za objekt suprugu budućeg sveca (životopisci je, ne baš točno, zovu zaručnicom), kćer grofa od San Valentina. Pošto je Kapistran odlučio da stupi u red Male braće, nakanio ju je otpustiti i, prema Fari, nastavak priče bio je ovakav:

Hic est enim, qui circa initium conversionis suae, sponsae suae ingressum religionis suadens, de horribili Dei flagello super eam venturo comminatus est, nisi perpetuo voto virginitatem suam Domino suo consecraret, tantum immortali copulanda sponso. Quae sancti sponsi nequaquam exhortatione suasa, mortali tandem conjuncta sponso, horrendissima lepra percussa est.[35]

[On je naime taj koji je, u doba kad je započelo njegovo obraćenje, svojoj zaručnici savjetovao da se posveti i zaprijetio joj strašnom Božjom kaznom koja će pasti na nju ako svoje djevičanstvo trajnim zavjetom ne posveti Bogu, sklapajući brak jedino s besmrtnim zaručnikom. A ona, nimalo naklonjena nagovaranju svetoga zaručnika i združivši se napokon sa smrtnim zaručnikom, bi pogođena užasnom gubom.]

Vareseov opis tog istog događaja ponešto je drukčiji, podrobniji i nesumnjivo realističniji.[36] Prema njegovu kazivanju, kad je Kapistran stupio u samostan, njegova je žena dotrčala plačući ne bi li ga odvratila od novog nauma, ali on je bio neumoljiv. Nagovorio ju je da položi zavjet djevičanstva i upozorio je na božansku kaznu koja je čeka ako ga se ne bude držala (*cui ipse vindictam Dei super eam, si contra promissionem faceret, futuram prophetando praedixit*). Ali ona je ipak ubrzo zaboravila, *more muliebri*, svoj zavjet kao i svog prvog *sponsus*, i udala se. Rodila je kćer koja je ubrzo umrla. Napokon je i sama umrla, iako ne od gube, kako stoji u Fare, nego od neodređene dugotrajne bolesti (*diutino languore correpta, finaliter invalescente, consumpta est*).

Kapistranovi krajnje kruti nazori u odnosu na spolnost[37] zrcale se u toj okrutnoj priči o kažnjenoj tjelesnosti. Kada je razmotrimo izvan njezina hagiografskog ozračja, ta epizoda otkriva nešto od svečeva tiranskog egoizma, jer on je zapravo pokušao prisiliti svoju ženu da pođe istim putem koji je odabrao za sebe sama. Kako je brak svakom supružniku davao pravo na tijelo drugog, jedan nije bio slobodan da bez pristanka drugog položi zavjet čistoće.[38] Kapistranov je postupak dakako posve prirodan, ali s izuzetkom da svaki

str. 46: »ar za nepriatele molitva sveteh ljudi je fantenje«. *Fantenje* znači 'osveta'; usp. glagol *fantiti se* kod V. MAŽURANIĆA, *Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik,* 2 sv. (Zagreb, 1975. [pretisak]), 1: 304.

[35] *AA SS* Oct. X: 459. Usp. WADDING, *Annales,* 12: 473.

[36] *AA SS* Oct. X: 494.

[37] Usp. *AA SS* Oct. X: 448; WADDING, *Annales*, 12: 469.

[38] Prema Gracijanovu *Decretumu*, »muž koji bi se zavjetovao na suzdržanost bez pristanka svoje žene ustvari bi joj dao dopuštenje da počini preljub, a to nije imao pravo učiniti. Muž je dijelio krivnju koja bi proistekla iz prijestupa njegove žene i to bi poništilo svaku krjepost koju bi on mogao dosegnuti namećući si asketska pravila« (J. A. BRUNDAGE, *Law, sex and Christian society in medieval Europe* [Chicago-London, 1987.], 242). Takvo bi shvaćanje stvari ozbiljno ocrnilo Kapistranovo ponašanje. No, drugi su kanonisti uveli olakšavajuće distinkcije: »Bolonjski su pisci bili spremni dopustiti jednostranu rastavu pod uvjetom da brak nije bio konzumiran; poslije konzumacije, pak, zahtijevali su u tu svrhu obostrani pristanak« (ibid. 296).

smrtnik ne može računati na Božje kažnjavanje nepokornih drugih. U očima hagiografa, čitav je slijed zbivanja uredio Bog; Kapistran je bio tek vrlo dobar prijatelj svojoj ženi kad ju je upozorio na prijeteću pogibelj (*comminatio*) i savjetovao je kako da tu pogibelj izbjegne (*exhortatio*), no ona se oglušila na njegove riječi i zlo se dogodilo.

Jedan slučaj čudesnoga kažnjavanja upleće aragonskog kralja Alfonza I., koji je bio poražen i zarobljen 1435. godine dok je opsjedao Gaetu. Prema Kristoforu iz Varesea,[39] to ga je snašlo zato što se oglušio na svečeve opomene: *non attendens ad tanti patris praesagia, volens propositum suum implere*. Kasnije je kralj promijenio stav i postao toliko privržen Kapistranu da je drage volje činio sve što bi svetac od njega zatražio (*ut quidquid ab eo peteret, statim obtineret*). Tako se u tom primjeru pedagoška upotreba čuda pokazala neposredno plodonosnom, a ne tek gradivom za poučan *exemplum*.

Varese tvrdi da su, zahvaljujući Kapistranu, čak i generali Reda bili izvrgnuti božanskim sankcijama ako su uznemiravali opservantsku familiju.[40] U takvom slučaju, svetac ih je obično upozoravao na mogućnost nagle smrti (*quibus nuntiavit in brevi morituros, si fratres de Observantia persequi tentarent*). Jakov od Mozzanice, general od 1454. do 1457., slabo je mario za Kapistranova pisma te je umro iznenada, prije no što je mogao dovršiti uništenje opservanata.

Svetačke odmazde znatno variraju u pogledu oštrine kazne. U nekim je slučajevima sadržaj kazne posve duševan,[41] u drugima se kazna sastoji u iznenadnoj bolesti ili boli[42] ili pak različitim nezgodama: njemački svećenik koji je Kapistrana optužio da je zavodnik ubrzo je potom bio uhvaćen *in flagranti* s nekom preljubnicom;[43] poljski sumnjičavac koji je za Kapistranova »križarskog« pohoda protiv kockarskih naprava (*lusoria instrumenta*) i ženskih ukrasa (*periculosae oculorum illecebrae*) pokazao svoje zadovoljstvo kad je vatra s lomače umalo zahvatila i Kapistranovo boravište, istoga je dana doživio da mu vlastita kuća izgori do temelja.[44] U tim pričama djeluje neka nemilosrdna logika, prema kojoj

---

[39] *AA SS* Oct. X: 511; usp. WADDING, *Annales*, 12: 473.

[40] *AA SS* Oct. X: 513.

[41] Tako u Id* #587: *Balistavius quidam dum Beatus Pater de Ratisbona veniret Egram, videns in medio in una villa vetulam quamdam penitus cecam illuminatam per Beatum Patrem, totus perterritus et quasi esanguis utpote qui intra se murmuraverat talia per Patrem non posse fieri.*

[42] Id* #585: *Religiosus quidam, minus religiose agens, detractor Beati Patris, divina correptus ultione acerbaque scilicet anhelitus pressura arctatus pene soffocabatur. Sed tandem maledicti veniam impetravit testimonio fratris Jeronimi cum supra et ubi supra ac etiam fratris Nicolai de Fara c. XXV.* Usp. *AA SS* Oct. X: 490 (Udinese), 482–483 (Fara).

[43] Id* #590: *A fidedignis relatum est, duos sacerdotes videlicet plebanum de Dresendorff et dominum Johannem Nitzkelsburg in eodem loco predicatorem Teutonicorum, predicare, Patrem Beatum seductorem esse, nec ei fidem adhibendam, sicuti cani et ideo unus statim in adulterio deprehensus per infamiam, alter gravi infirmitate per dolores vindictam Dei acceperunt.*

[44] U Farinoj verziji (*AA SS* Oct. X: 463) čitamo: *Alio etiam tempore, quo servus Dei in Urbe Cracoviensi evangelizabat, quae in Poloniae regno sita est, cum ludi multa instrumenta ad virum sanctum portarentur comburenda, contigit, ut camini fuligo copiosa, igne accensa, magnam ignis flammam in domicilio, quo Joannes collocatus fuerat, emitteret. Quod ut vidit quidam aemulus, detestari coepit populum credentem, ludum tam magnum esse peccatum; et existimans, domum illam omnino comburendam, pro eo quia tabularia ibidem servabantur, igni annihilanda, et populus dictis sancti senioris nimis esse pronum ad credendum, eodem die*

svečeve protivnike uvijek pogađa ono o čemu su zlobno sanjarili. Njihove spletke uvijek im se na koncu razbiju o glavu. Obično bivaju u isti mah kažnjeni i ismijani kao protivnici. Ta jednostavna logika bumeranga na djelu je u još dva zanimljiva čuda, pripisana relikviji svetoga Bernardina; Kapistran ih je ispripovijedao »s indignacijom« (Hofer) u jednoj od svojih posljednjih bečkih propovijedi. Neki je suprug jedanput poslao svoju bolesnu ženu u Beč, u tajnoj nadi da je više neće vidjeti živu te će tako moći oženiti drugu, mlađu; no, žena se vratila čudesno izliječena te je, štoviše, našla svog muža bolesna u krevetu, shrvana istom bolešću. Druga anegdota opisuje kako je neki šaljivac izjavio da će povjerovati u čuda ako se njegovu slijepom psu vrati vid. Kada se to zaista dogodilo, sam vlasnik psa je oslijepio.[45] U oba slučaja se susrećemo s dvostrukim čudesima, u kojima su pomagačko čudo (izlječenje) i kazna (bolest) spregnuti u dojmljivu lekciju zbog nedostatka vjere. Kazne koje su dosad spomenute većinom su uperene protiv kritičara svečeva djelovanja ili dobrog glasa: protiv onih koji zanemaruju njegove savjete, ne vjeruju u njegova čudesa, sumnjaju u njegove krjeposti ili osporavaju njegove riječi ili djela. Kazne su vrlo edukativne i stoga rado pripovijedane u propovijedima jer pokazuju kako prolaze drski i oholi grješnici. Zaključujući svoj prikaz nekih Kapistranovih *ultiones*, Fara primjećuje da bi se »zbog svega toga klevetnici trebali okaniti ogovaranja i ocrnjivanja svetog čovjeka, kojega je Krist blagoslovio i obdario tako obilnim milostima«.[46]

Zabilježena su tri slučaja u kojima svečevi protivnici plaćaju životom za svoje zablude. Težina te kazne sastoji se u činjenici da je ona neopoziva i nepopravljiva: smrt kao kazna za grijehe nije samo nepopravljiv ovozemaljski gubitak, već ona nužno podrazumijeva – a to je njezina najstrašnija dimenzija – vječnu katastrofu: osudu u onom životu. Jedan takav slučaj, o sumnjičavcu koji je odbacio uskrsnuće što se zbilo Bernardinovim zagovorom, već je spomenut. Ako pogledamo preostala dva izvješća, možda ćemo se iznenaditi nalazeći da u njima nesretnu ulogu svečeva protivnika igraju svećenici. Prema Farinoj verziji prvog izvješća, Kapistranov dvogubi pohod protiv igara na sreću i ženskih ukrasa u gradu Regensburgu naišao je na otpor u obliku dvoje predstavnika tih poroka: neka »bestidna žena« (*mulier lasciva*) i neki »raspušteni svećenik« (*quidam petulans sacerdos*) koji je, predan igrama, poricao da iz njih može poteći tako mnogo smrtnih grijeha te ih je opisivao kao »utjehu života i oštricu uma« (*cum sit ludere vitae solatium et ingenii acumen*). Oni su umrli iznenada, te iste noći, »u istom trenutku«. Taj je događaj, prema hagiografu, prestrašio i mnoge druge te ih naveo da se odreknu svojih poroka.[47] Napokon, treće izvješće, također smješteno u kontekst svečeve aktivnosti u Regensburgu, predočuje »ugledna sve-

---

domum propriam combustam fere totam vidit, domicilio famuli Domini illaeso prorsus et intacto remanente. Usp. također Id* #584; WADDING, *Annales*, 12: 476–477.

[45] HOFER, *Johannes Kapistran*, 2: 48.

[46] *Quamobrem desinandum est omnino obtrectatoribus hunc sanctum virum maledicere, vel carpere, quem Christus benedixit, et tanta gratiarum ubertate explevit* (*AA SS* Oct. X: 463).

[47] *AA SS* Oct. X: 463 (Fara) i 490 (Udinese). Vrijedno je pažnje da, u verziji Jeronima iz Udina te u Waddingovu prepričavanju, oznaka *sacerdos* nije navedena: protivnik je ondje samo *adolescens quidam, totus ludis assuetus* (WADDING, *Annales*, 12: 476).

ćenika« koji »iz zavisti« osporava Kapistranove postupke. Umro je naredne noći.[48] Iza tih priča o klericima, kažnjenima zbog pomanjkanja vjere, mogu se nazrijeti napetosti koje su vladale između svjetovnog svećenstva i fratara.[49] Istom nizu smrtonosnih kaznenih čuda pripada i nagla smrt nekog biskupa koji se šalio na račun vrlina svetoga Bernardina. Kapistran je naveo taj slučaj u jednoj od svojih glasovitih bečkih propovijedi, sačuvanih u kodeksu iz Maria Saala.[50]

Vidjeli smo da nam hagiografski izvori ne dopuštaju da gore razmatrane primjere motrimo kao svetačke kazne u strogom smislu riječi, nego prije kao iznimne događaje što su se zbili prema Božjoj odredbi, *iusto Dei iuditio*, i koje potom hagiografi nalaze posve opravdanima i prikladnima, podjednako kao konsekvencije grijeha o kojima je riječ i kao učinkovite lekcije namijenjene zajednici koja ih okružuje. Sveci su tako prikazani kao da nisu izravno upleteni u kažnjavanje. Dok u pričama o pomagačkim čudima oni otvoreno žele da se čudo dogodi (premda ne mogu jamčiti da doista hoće), u pričama o *ultiones* oni to ne žele, ali *znaju* da će se čudo dogoditi. Pomagačka čuda su čuda svetačke volje i djelovanja (zazivanja, molitve, itd.), a *ultiones* – čuda svetačkog znanja (vidovitosti). A ako *ultiones* također uključuju neki čin od strane svetaca, riječ je prije o protu-činu: oni često nastoje spriječiti da se neka *ultio* dogodi. To im ne polazi za rukom zato što ostvarenje neke *ultio* na koncu ovisi o grješnicima, a ne o njima.

Kaznena i opresivna čuda otkrivaju skriveno, sjenovito naličje nadnaravne moći koja se pripisuje svecima. Hagiografi ih ipak pripovijedaju sa svim podrobnostima i s očevidnim zadovoljstvom jer, s jedne strane, ta su čudesa znatno raznovrsnija i šarolikija od jednoličnih izlječenja, a, s druge strane, ona imaju ogroman ideološki potencijal. Ako čudesa općenito služe religijskim zajednicama kao nadomjestak za nedostajuća sredstva političke, ekonomske i medicinske moći, očito je da kaznena čudesa tvore elitni, ofenzivni dio tog arsenala. U slučaju Bernardinovu i Kapistranovu kaznena čudesa često služe kao dodatni argument u kontroverznim područjima njihove aktivnosti, kao što je sustavno iskorjenjivanje kockarskih igara ili gradske »raskoši«.[51] U nekim slučajevima kaznena čudesa znače potporu običnim čudesima – onima koja su naišla na nevjericu. (Takva uporaba

---

[48] Id* #586: *Dum Beatus Pater in Ratisbona predicabat et populus onomatus* (!) *ad incendium tabulezia deferret, quidam sacerdos non parve estimationis, invidia motus, cepit viro Dei detrahere, et quosdam quod stulte facerent* [...] *Et eadem illa nocte, iusto Dei iuditio, ille, qui detraxerat mortuus inventus est, testimonio fratris Christoferi Varisini c. IV, Nicolai de Fara c. XV, ac etiam fratris Jeronimi Utinensis ubi supra videlicet c. XVII.*

[49] Usp. napomene Andréa Vaucheza u svezi s pristupačnošću svetosti za različite kategorije crkvenoga društva: »Između biskupa čiji je *prestige* ukorijenjen u njihovu aristokratskom podrijetlu i redovnika koji očaravaju mase svojom apostolskom revnošću, običnom je svećeniku u srednjem vijeku teško naći mjesta za sebe« (*La sainteté*, 306). No, u 15. stoljeću situacija je za obične svećenike postala povoljnija: *ibid.* 358–364.

[50] HOFER, *Johannes Kapistran*, 1: 316 i bilj. 50: *Quidam episcopus, cum audivisset relacionem miraculorum, dixit: »Ego novi sanctum Bernardinum; pluries ipse comedit ita libenter bonos pullos et pisces, sicut ego«; et statim tercia die mortuus, et timeo quod miserabiliter.*

[51] Opseg te čistke ilustrira groteskni prizor što se mogao vidjeti u Firenci 1424. godine, za vrijeme Bernardinova posjeta: »Golema lomača, poznata pod imenom *Đavlov dvorac*, bila je podignuta na *piazzi*, a sadržavala je 400 kockarskih stolova, nekoliko košara punih kocaka, više od 4 000 kompleta igraćih karata te znatnu zalihu vlasulja, posuda s ružem, boca s parfemima, cipela s visokim potpeticama, ogledala i nakita« (J. MOORMAN, *A history of the Franciscan order from its origins to the year 1517* (Oxford, 1968.), 462).

čuda odgovara fatičkoj funkciji jezika: ona osigurava da poruka doista »prolazi«.) Sva Bernardinova i Kapistranova kaznena čudesa pridonose njihovoj izravnoj komunikaciji s protivnicima, bili ovi promišljeni ili slučajni. Nijedno takvo čudo nije upravljeno protiv neke treće strane, primjerice kao sredstvo ispravljanja kakve društvene nepravde.[52] Sva su uposlena u svakodnevnoj opservantskoj borbi za duše, u neutralizaciji njihovih neprijatelja (često stvorenih upravo njihovom vlastitom agresivnom aktivnošću) i u obrani njihova integriteta i dobra glasa.

Kaznena čuda što ih čine živi sveci obično ne bivaju opozvana. Od jedanaest priča o kaznama, koje su sažete na prethodnim stranicama, samo je u jednom primjeru (kralj Aragonije) žrtva dobila priliku da se pokaje i promijeni svoje ponašanje. Svi ostali protivnici nisu imali tu mogućnost ili je to zanemareno u dotičnim izvješćima. Blagodatni učinak što bi ga kazne mogle polučiti kod svojih izravnih objekata (ili središnjih primatelja) smatran je beznačajnim, ukoliko je takav učinak uopće i postojao. Prava je poruka bila namijenjena sekundarnim primateljima: obitelji i susjedima žrtve, lokalnoj zajednici i bilo kome tko bi saznao za čudesni događaj. Kaznena čuda *in vita* su, dakle, konativna prije svega, ako ne i jedino, u odnosu na svoje sekundarne primatelje. Lišena sretnog završetka, uobličena su tako da posluže kao dojmljiva i uznemirujuća *exempla*.

Te će tvrdnje potkrijepiti još jedan, zaključni primjer. To je Id* #589, izvješće o jednoj *ultio* u kojoj nalazimo dodatni obrat tipične fabule: neuspjelo poništavanje kazne. Izvješće je datirano u Znojmu u Moravskoj, 4. listopada 1451. (*civitate Znoyma 1451. die quarta Octobris, videlicet in festo sancti Francisci*):

Jacobus filius Blasini de villa Jacoboho, audiens de Patre mirabilia, blasfemavit eum. Quo sic tertia die non advertente impio cecus penitus apparuit iuditio Dei ab oculo dextro. Nocte vero in somnis vidit Patrem Beatum in propria effigie. Qui tandem hec omnia coram populorum multitudine recitavit affirmavitque in tali forma fuisse Beatum Patrem, sicuti tunc erat. Nullam tamen gratiam meruit impius, ut longior memoria consimilibus servaretur. Patet hoc factum ex volumine miraculorum S. Bernardini ac etiam testimonio fratris Christoferi c. X. sui tractatus.

[Jakob, sin Blažina iz sela Jakobovo, čuvši čudesne stvari o Ocu, hulio je protiv njega. Ne obazirući se na to u svojoj bezbožnosti, trećeg je dana po Božjem sudu posve oslijepio na desno oko. Noću je pak u snu vidio Blaženoga Oca u njegovoj vlastitoj prilici. Na posljetku je sve to ispričao pred mnoštvom puka i potvrdio da je Blaženi Otac bio onakva obličja kakav je bio tada. Ipak nije u svojoj bezbožnosti zaslužio nikakvu milost, kako bi se njemu slični dulje podsjećali. Taj se događaj iznosi u knjizi čudesa sv. Bernardina te kod brata Kristofora, u 10. glavi njegova traktata.]

Iako je doživio autentično viđenje te čak javno ispovjedio svoj doživljaj, grješnik nije bio izliječen kao što bi se moglo očekivati; na hagiografu je bilo da nađe objašnjenje za taj

[52] Usp. GOODICH, *Violence and miracle*, 42–57; SIGAL, *L'homme et le miracle*, 276–277. Istina je da su za većinu takvih kaznenih čuda u prilog društveno ili sudski potlačenih bila zaslužna svetišta, a ne živi sveci.

neuspjeh. Ovaj je neobično uskraćivanje Božje milosti opravdao tako da je zajedničku moralnu lekciju pretpostavio dobrobiti pojedinca. Očito je sam Jakob protumačio svoju boljeticu kao kaznu, davši svojoj ispovijesti oblik samooptužbe. Time je istodobno hagiografu ponudio sredstvo kojim će objasniti neuspjeh njegova zaziva.

Ljudski zakon i Božji zakon

Čudesa, kaznena kao i ona pomagačka, nisu tek nadomjesci za uskraćena politička, ekonomska ili medicinska sredstva. U mnogim prilikama, teško je zamisliti koja bi se to konvencionalna sredstva mogla upotrijebiti da bi se postigli istovrsni učinci te zašto bi ti učinci uopće trebali biti postignuti. Kao bilo koji oblik moći, nadnaravna moć svetaca ponekad naginje tome da bude korištena proizvoljno, suprotno normalnim očekivanjima. Takvi se slučajevi mogu promatrati kao namjerno izazivanje sukoba da bi se u njima nametnula vlastita volja i na taj način potvrdila nadmoćnost. Takvi svojeglavi porivi nisu jako česti, jer bi u suprotnom mogli potkopati samu moć čijoj su demonstraciji usmjereni. Sveci se tek uzgred angažiraju u ispravljanju manjkavosti određenog društvenog poretka; oni također žele pokazati da je sam taj društveni poredak manjkav. U Kapistranovim životopisima čitamo o djelima koja se mogu dokraja protumačiti jedino njegovom željom da demonstrira »nadmoćnost božanskih ustanova nad ljudskim« (Goodich).

Jedno takvo djelo koje opisuje Varese, nije prikazano kao čudo, iako mu je blago preinačena stilizacija mogla pridati čudesni karakter. Riječ je o jednom od najbizarnijih odlomaka Vareseove *vitae*, u kojem se pripovijeda slučaj hladnokrvnog umorstva što se zbilo »u nekom talijanskom gradu« (*in quadam civitate Italiae*).[53] Dva su pastira ubila nekog dječaka pošto je on odbio njihovo nagovaranje na sodomiju; skuhali su dijelove njegove utrobe i njima počastili njegova oca. Kad je Kapistran saznao za taj zločin, ubojice su očito bile upravo osuđene; postavio se kao posrednik između njih na jednoj strani i dječakova oca i grada na drugoj. Govorio je »tako žarko« o božanskoj milosti i o ljubavi što je dugujemo našim neprijateljima da je na posljetku ishodio javnu pomirbu između dviju strana.[54]

Ta zapanjujuća priča potiče mnoga pitanja. Tragični zaplet očito podsjeća na klasične mitološke modele (Tantalov sin, Tijestovi sinovi, Kronova djeca), ali, ako je priča autenti-

[53] Ta odsutnost preciznosti, u opreci s većinom drugih priča slične vrste, mogla bi upućivati na to da je cijela priča fiktivna. Usp. na istoj strani: *in quadam civitate Alemaniae, nomine Ratisbona*; *in quadam civitate Poloniae, nomine Cracovia* (*AA SS* Oct. X: 497).

[54] *Duo pastores, aetate provecti, cum exarsissent in quemdam puerum, gregem custodientem, nec eis super innominabili vitio propter quod ira Dei in filios hominum venit diffidentiae* (Ephes. V, 6), *consentire vellet; indiganti illi, puerum ceperunt, interfecerunt, ventrem aperuerunt, et hepar cum corde et aliis intestinis recipientes, decoxerunt, et, inaudita rabie, a diabolo axcaecati, patrem pueri, ut cum eis manducaret, invitaverunt. (...) Obstupuit homo Dei, audito tam nefario delicto, eos vehementer reprehendit, nihilominus, pietate motus, ad poenitentiam illos incitavit, misericordiam Dei magnam asseruit, et vires suas inter eos, et patrem interfecti pueri, necnon civitatem interponere promisit. Quid plura ita ferventer de pace, de dilectione inimicorum, de misericordia Dei, de extremo judicio praedicavit, quod in praesentia totius populi, plorantibus omnibus, pater defuncti pueri dictos homicidas in signum pacis amplexatus est* (Varese u *AA SS* Oct. X: 497)

čna od kakve su važnosti mitološke reminiscencije za žrtvu? Slučajevi homoseksualnosti, silovanja pa čak i ljudožderstva navodno nisu bili nepoznati kasnosrednjovjekovnim propovjednicima po talijanskim gradovima. Sv. Bernardin, na primjer, iskusio je okršaj pošto je jednom održao propovijed protiv homoseksualaca.[55] Prilično iznenađuje što Varese svoju priču nije smjestio u taj kontekst, nego u kontekst borbe među obiteljskim savezima ili klanovima koja je često bjesnjela u istoj gradskoj sredini. On je hagiografsku lekciju priče pojasnio ovim riječima: *ut intelligatur quanta in concordandis inimicis erat sermonis ejus efficacia*. U nastavku priče, koristi izraze poput *pax* i *signum pacis*. Očito je da su ti izrazi ovdje promašeni i da se zločin o kojem je riječ ne može motriti samo kao primjer klanskog razračunavanja. Zločin koji je opisan izgleda nam užasnim i neoprostivim. Kapistranov čin milosrđa čini se pretjeranim, lišenim elementarnog osjećaja za pravdu, izrazito neprimjerenim. Zaprepašćuje nas utoliko više ukoliko imamo na umu okrutnost nekih njegovih »kaznenih čuda«: vidjeli smo ga kako drži opravdanim da ljudi obolijevaju ili umiru zbog neke šale, ili pak punog gnjeva pri sučeljavanju s učenim nevjerovanjem, kojemu bi najavljivao tešku božansku odmazdu. Te neprimjerene reakcije mogle bi se djelomice pripisati Kapistranovu zapaljivom i promjenjivom temperamentu. No, u njima ima i traga neke sustavnosti.

Moguće je da Varese nije shvatio pravi smisao tih Kapistranovih djela pa ih je pokušao protumačiti u pojmovima kao što su pomirba zavađenih saveza i *dilectio inimicorum*. Prije će biti da je Kapistran nastojao da sebe učini instrumentom arbitrarne božanske milosti. Njegova simpatija kao i njegov bijes bili su nepredvidljivi te je na taj način pomagao da se obistini izreka: *Spiritus ubi vult spirat*. Iako je bio proglasio da se bori protiv tri zvijeri, »razvratnosti, oholosti i velikaške pohlepe«, sada je javno branio sodomite i ubojice.[56] Postupajući tako, potkopavao je poredak »ljudskih« zakona i ustanova, koji se najoštrije odnose prema zločinima poput ubojstva ili sodomije (potonje se u srednjovjekovnom latinskom često zvalo jednostavno *delictum*),[57] a koji, s druge strane, ne progone prekršaje kao što je *superbia*. Kapistran je dokazao da je kadar prevladati tu »ljudsku« logiku zamjenjujući je božanskom ljubavlju, i tako je zadobivao divljenje.

---

55 MOORMAN, *A history*, 461.

56 Što se tiče sodomita, izgleda da su franjevci općenito bili manje strogi prema tom poroku nego ostatak Crkve. Jedan primjer dolazi iz Languedoca u 14. stoljeću, gdje su Manja braća obično odbijala da prekrše tajnost ispovijedi i prokažu sodomite te su ih također branili od nadležnih biskupa: usp. J.-L. BIGET, »Autour de Bernard Délicieux: franciscanisme et société en Languedoc entre 1295 et 1330«, u: A. VAUCHEZ (ur.), *Mouvements franciscains et société française, XIIe–XXe siècles* (Pariz, 1984.), 90–91.

57 A. BLAISE, *Lexicon latinitatis medii aevi, praesertim ad res ecclesiasticas investigandas pertinens*, 2. izd. (Turnhout, 1975.), 290. Vidi također J. A. BRUNDAGE, »The Politics of Sodomy: Rex V. Pons Hugh de Ampurias (1311)«, u: J. E. SALISBURY (ur.), *Sex in the Middle Ages* (New York - London, 1991.), 240: »Nijedna kategorija spolnog prijestupa nije se u srednjovjekovnom zakonu tretirala strože od sodomije, koja je bila općeniti pojam korišten za označavanje svih i bilo koje inačice muške homoseksualne aktivnosti. (...) Kanonisti nisu sodomiju tretirali kao kapitalni zločin, s obzirom da je kanonsko pravo u načelu sasvim odbacivalo smrtnu kaznu, ali su kanonisti na sodomiju primjenjivali najoštrije kazne koje su im bile na raspolaganju. Štoviše, zločin sodomije je u ranom 14. stoljeću bio tijesno povezan s kanonski podjednako ozbiljnim zločinom hereze i kanonisti su težili spajanju tih dvaju zločina, tako da je dokaz o neprirodnim spolnim sklonostima mogao podrazumijevati krivnju za herezu, kao i obratno«. Budući doktor rimskog i kanonskog prava, Kapistran je bio potpuno svjestan sudske ozbiljnosti zločina sodomije.

Prava suprotnost tom samilosnom Kapistranu jest neumoljivi Kapistran kojeg nalazimo u jednom drugom događaju što ga prikazuje Varese. I tu nailazimo na isto tvrdoglavo zauzimanje koje gura u neočekivanu smjeru, prkoseći uobičajenoj kolotečini svakodnevnog kršćanskog ponašanja. Biograf je, opet ponešto neprikladno, svrstao taj događaj među one koji svjedoče o svečevoj *scientia*, njegovoj sposobnosti da razriješi zamršena (kanonska) pitanja, kao i o njegovoj *defensio veritatis*. Iza te pohvale nalazimo sljedeću priču. Negdje u središnjoj Italiji, neka je priležnica bila nedavno pokopana na groblju; kad je dočuo o tome, Kapistran je zatražio da se njezino tijelo ekshumira i pokopa na neposvećenu mjestu. Kako je ondje bilo ljudi koji su se tome protivili, organizirao je javnu raspravu u kojoj je dokazao da je njegovo stajalište kanonski ispravno. Na posljetku, ženino je tijelo bilo bačeno u polje »poput zvijeri«.[58]

Proroštva i viđenja

Preostali korpus Kapistranovih čudesa *in vita* može se tematski podijeliti u nekoliko skupina: viđenja i proroštva, čudesa činjena na neživoj prirodi i životinjama, egzorcizmi, izlječenja. Ali iza te jednostavne podjele stoji složenija shema nakana i uporaba.

Vidjeli smo da kaznena čudesa uključuju proročke elemente (*comminatio, monitio, praesagia*, itd.), ili da čak mogu biti shvaćena kao proroštva. Ta je veza dvostruka, zato što »proroštvo« u svom srednjovjekovnom poimanju znači ne samo pretkazivanje budućnosti, nego također i otkrivanje skrivenih stvari, posebice »tajni srdaca« (najradije grijeha).[59] Ta dva vida Kapistranove vidovitosti znakovito su združena u jednom retku Vareseove *vitae* (ulomak o svečevu predviđanju smrti neke žene): *secreta cordis intelligens, et sciens quod super eam futurum esset.*[60] S druge strane, mnoga proroštva uključuju viđenja. U Kapistranovu *corpus mysticum*, malo je viđenja, ako ih uopće ima, koja su lišena proročkih implikacija. Varese je sastavio popis od 24 viđenja, glavnina kojih su izravna razotkrivanja stvari što se imaju dogoditi.[61] Ona se nižu od pretkazivanja smrti pojedinih ljudi do izbora papa, kraljeva i biskupa, ili pak događaja vezanih za povijest franjevačkog reda. To su tipične teme franjevačke vaticinacije.[62] Kapistranova pretkazivanja smrti uključuju: pape

[58] *Cum semel in provincia sancti Angeli in terra (...) quaedam mulier concubinaria, quae in loco sacrato sepeliri non debebat, per ignorantiam quorumdam in coemiterio sepulta esset, et Patri inde transeunti hoc nunciatum esset, respondit, eam debere exhumari, et in loco profano sepeliri. Cujus sententia, quia molesta pluribus erat, qui prius forte eam in coemiterio sepeliendam censuerunt, disputatio publica ordinata est, in qua Pater doctissimus ita causam veritatis deduxit, ut, omnibus praesentibus et tacentibus, immo capitibus demissis, impudica mulier exhumata, in campum, ut bestia, projecta sit* (VARESE u *AA SS* Oct. X: 515).

[59] N. BÉRIOU, »Saint François, premier prophète de son ordre, dans les sermons du XIIIe siècle«, u: A. VAUCHEZ (ur.), *Les textes prophétiques et la prophétie en Occident, XIIe–XVIe siècle* (Rim, 1990.), 251.

[60] *AA SS* Oct. X: 512. Slično povezivanje pojmova nalazimo u jednom retku dominikanca Markolina iz Forlija (1397.): *cum praedixisset eisdem occulta, et ignota, et futura, et cordium secreta frequenter* (ovdje navedeno prema KLEINBERG, *Prophets*, 33, bilj. 27).

[61] *Ibid.* 511–513.

[62] BÉRIOU, »Saint François«, 252–253.

Martina V.[63] i Eugenija IV.,[64] grofa Ulriha Celjskog,[65] neku pobožnu Rimljanku trećoretkinju,[66] samog Kapistrana (*Hungaria habebit ossa mea*),[67] i neke druge osobe.

Tim su pretkazivanjima slična dva slučaja telegnoze: Kapistran je proglasio smrt pape Nikole V. (24. ožujka 1455.) u istom času kad se ona zaista zbila, što je kasnije bilo potvrđeno;[68] i imao je viđenje smrti nekog bliskog fratra, a kasnije se pokazalo da je to Albert iz Sarteana.[69] Među viđenjima o kojima izvješćuje Varese mogla bi se izdvojiti skupina osobitih viđenja s nekom vrstom privatne funkcije u svečevu životnom putovanju. Ona su se događala u prijelomnim trenucima dvojbe ili tjeskobe i pomagala mu da vodi i usmjerava svoj itinerar: glas koji viče *In Ungariam!*, kojega je čuo u Nürnbergu,[70] strijela s nebeskom porukom koja se javlja za vrijeme mise u Petrovaradinu ili Slankamenu,[71] ponavljana prognoza mjesta i vremena vlastite smrti. Toj skupini pripada i »viđenje« o kojemu biograf ne daje nikakve podrobnosti, opisujući ga samo kao *inpulsus*: Kapistran ga je doživio u Wiener-Neustadtu u lipnju 1451., poslije susreta s carem Fridrikom III., kada još nije odlučio kojim će putem nastaviti svoju misiju.[72]

U nekoliko slučajeva intenzitet viđenja zasjenjuje proročku poruku koja je u nj upletena.[73] Viđenje sv. Franje koje je Kapistran imao u zatvoru u Brufi, jedan je od njih, kao i viđenje Blažene Djevice koje je doživio u samostanu Ad Montem blizu Perugie.[74] Još se jedno viđenje – koje je, prema Vareseu, svečevo prvo viđenje uopće – dogodilo u Brufi. Utamničeni Kapistran ugledao je kako okolni svijet preplavljuje neprobojna tama; jedino je svjetlo sjalo upravo iz njegova zatvora, a ljudi su izvana dolazili kako bi u tom zračenju promotrili jedino svjetlo što je preostalo na zemlji. Varese je ponudio očevidno tumačenje

---

63 *AA SS* Oct. X: 459 (FARA) i 511 (VARESE).

64 *Ibid.* 460 (FARA) i 511–512 (VARESE).

65 WADDING, *Annales*, 12: 461.

66 Tu čudnovatu dogodovštinu zabilježio je Varese kao svečevo 12. viđenje: *Duodecimam [visionem] habuit Romae, de quadam muliere moritura. Cum enim praedicaret cum maximo hominum concursu, aderat in sermone quaedam devota et honesta mulier, Tertii Ordinis sancti Francisci, quae nimio ardore succensa, et ingenti capta devotione, se inter populum erexit et alta voce ad Patrem clamare coepit. Ex cujus clamore populus in admirationem versus est. Famulus autem Dei, secreta cordis intelligens, et sciens quod super eam futurum esset, dixit ei: »O mulier, cito domum rediens, praepara teipsam, quia omnino morieris«. Certe mirabilis Deus in servis suis, domum reversa, mox ut laeto animo se ipsam praeparavit, quievit in Domino* (*AA SS* Oct. X: 512).

67 *AA SS* Oct. X: 512. Kapistran je navodno izrekao to proročanstvo u proljeće 1451. godine, u Veneciji, kratko vrijeme prije no što će napustiti Italiju.

68 *Ibid.*

69 *AA SS* Oct. X: 460.

70 *AA SS* Oct. X: 512; WADDING, *Annales*, 12: 395; HOFER, *Johannes Kapistran*, 2: 322.

71 Prema Vareseu (*AA SS* Oct. X: 513), Kapistran je to viđenje imao *in oppido, quod dicitur Zalonkaemen*. Tagliacozzo ga, s druge strane, stavlja u Petrovaradin (WADDING, *Annales*, 12: 397).

72 *Quartam decimam [visionem] habuit in Nova Civitate, ubi cum pervenisset ad regem Romanorum, et in dubio esset positus, quo iter suum dirigere deberet, certificatus fuit cum inpulsu, quod iter suum versus Bohemiam extenderet* ... (*AA SS* Oct. X: 512).

73 O srednjovjekovnim viđenjima općenito v. P. DINZELBACHER, *Vision und Visionsliteratur im Mittelalter* (Stuttgart, 1981.).

74 *AA SS* Oct. X: 440–441, 445, 485, 492.

rekavši da je to viđenje najavilo ono malo svjetlosti što će je svečeve zasluge kasnije unijeti u iskvareni svijet na putu u propast.[75] Ali motiv »svijetleće tamnice« ima dugu povijest i antičke korijene; po riječima Jacqueline Amat on predočuje »simboličku antitezu đavolskih tmina i svjetlosti mučenika«.[76] Iako to nije izričito rečeno, javljanje tog motiva kao da ukazuje na želju Kapistranovih biografa da njegovu utamničenju pridaju auru mučeništva.

Napokon, *vitae* sadržavaju opise barem tri Kapistranova viđenja kojih je značenje ostalo zagonetno kako svecu samom tako i njegovim biografima. Prvo se od tih viđenja dogodilo u franjevačkoj crkvi na Monte Sant'Angelo (Monte Gargano), vjerojatno u siječnju 1436., kada je Kapistran trebao sresti kralja Aragonije: za vrijeme molitve, ugledao je malog fratra kojega je zemlja podizala k nebu, a nebesa kao da su se spuštala da bi ga prihvatila.[77] Druga dva zagonetna viđenja opisana su u Kapistranovu pismu kardinalu Capranici, datiranom u Cenadu 17. rujna 1455.[78] Kapistran ih je doživio za vrijeme svojih propovijedi u Stolnom Biogradu [Székesfehérvár] i Cenadu 24. kolovoza (na Bartolovo), odnosno 14. rujna (Stigme sv. Franje). Oba su se viđenja uklopila u one vremenske razmake za kojih je propovjednik činio stanku čekajući da prevoditelj prevede njegove riječi. Sadržaj tih dvaju viđenja jest sljedeći:

1) četiri rijeke naizmjence pune i prazne ogromno more (*mare magnum*); rijeka koja dolazi sa zapada na koncu isušuje cijelo more;

2) velika bitka (*praelium magnum*) između sunca, na jednoj strani, i mjeseca i zvijezda, na drugoj, bjesni na nebu; na koncu sunce biva poraženo. Kapistran prvo izražava žaljenje što u blizini nema nikakva astrologa koji bi pomogao objasniti tu alegoriju (*tamquam attonitus deplorabam, quod non esset astrologus hoc decernens*). No, pošto je još jednom promislio o njoj, zaključuje da pouka mora biti ovakva: veći će služiti manjeg i svršetak se približava (*major serviet minori, et finis properat*).

Motivi dotrajalog svijeta (*mundus jam senescens*) ili njegova bliskog kraja očiti su elementi kasnosrednjovjekovnog proročkog repertoara. K tome, u Kapistranovoj korespondenciji i propovijedima mogli bismo lako naći više primjera onoga što Marjorie Reeves naziva »povišenom znakovitošću koja se pripisuje suvremenim događajima«.[79] Tome se mogu pridodati i takvi karakteristični Kapistranovi sastavci kao što su: *De futuro univer-*

---

[75] *Qui dum in carcere detineretur, prout supra memoratum est, videbatur sibi quod totus mundus obscuritate maxima premeretur. Per fissuras autem carceris quidam radii solares, de carcere exeuntes, unde magna populi multitudo ad carcerem veniebat, ut vel saltem ex ipsis radiis, a carcere exeuntibus, lumen videret. Quae visio bene completa est, suisque ferventissimis sermonibus, angelica vita et rimandis operibus mundum jam senescentem et peccatis pluribus offuscatum, quantum potuit illuminavit* (*AA SS* Oct. X: 511).

[76] J. AMAT, *Songes et visions. L'au-delà dans la littérature latine tardive* (Pariz, 1985.), 264.

[77] *Et ecce vidit quemdam parvulum fratrem, quem terra sursum levare, et coelum ad suscipiendum eum se inclinare videbatur, cujus visionis mysterium, quia non intelligo, nec aliis declarare praesumo* (*AA SS* Oct. X: 511).

[78] Dijelove toga pisma citiraju i FARA (*AA SS* Oct. X: 460) i VARESE (*ibid.* 512–513). Cjeloviti tekst v. u WADDING, *Annales*, 12: 328–329. Usp. HOFER, *Johannes Kapistran*, 2: 356–357.

[79] M. REEVES, *The influence of prophecy in the Later Middle Ages. A study in Joachimism* (Notre Dame – London, 1993.), 175.

sali judicio, De Antichristo ultimo, Prologus super Apocalipsi,[80] itd. Kapistran je nesumnjivo dijelio intelektualna opća mjesta kasnosrednjovjekovne Crkve, poput apokaliptičkog otvaranja šestog pečata ili »šestog razdoblja« u povijesti svijeta te približavanja Antikristova dolaska i Sudnjega dana. To je u osnovi duhovna baština kalabrijskog opata Joakima iz Fiorea (†1202.), čiji je duboki utjecaj na franjevačke spiritualce 13. i 14. stoljeća dobro poznat.[81] Što se tiče pripadnika regularne opservancije, njihov je odnos prema joakimističkim naučavanjima prije bio neka »mješavina privučenosti i odbojnosti«.[82] Neuništivo zrnce ironičnog realizma sprječavalo ih je da sasvim popuste kušnji apokaliptičkog profetizma. U svojoj propovijedi *De inspirationibus*, Bernardin Sijenski karakteristično je lamentirao: *proinde vaticiniis iam usque ad nauseam repleti sumus ...*[83]

Propovijedanje i čudesa

Čudesa učinjena na životinjama ili neživim predmetima očituju dvije zajedničke strukturalne značajke: njihovi središnji primatelji svedeni su na puke instrumente čudotvorbe; dosljedno tome, sekundarni primatelji dobivaju na važnosti te se promiču u stvarne adresate učinka i pouke čuda. To dobro ilustrira cijela skupina čudesa vezanih za vitalnu opservantsku djelatnost, propovijedanje.[84]

Svetac neutralizira različite smetnje koje prijete njegovoj besjedi: bučne cvrčke ili lastavice,[85] iznenadnu kišu ili domaće životinje. Kapistran je na čudesan način ovladao kišom u

[80] Ti se traktati nalaze u kodeksima V i IV u Capestranu, zajedno s radovima Paola da Fondija, *Quaestio durationis mundi* i *Tractatus astrologicus quoad finem mundi et Antichristum*, a ondje je i kompilacija koju je načinio Kapistran pod naslovom *Prophetiae diversorum circa finem mundi*. Svi su ti tekstovi redigirani i složeni u opsežniji miscelanij. Usp. A. CHIAPPINI, »La produzione letteraria di S. Giovanni da Capestrano«, *Miscellanea franciscana* 26 (1926.), 163–165.

[81] REEVES, *The influence*, 191–228.

[82] *Ibid*. 232.

[83] *Ibid*. 231. Isto mjesto navodi J. DELUMEAU, *La Peur en Occident, XIVe-XVIIIe siècles: une cité assiégée* (Pariz, 1978.), 212, bilj. 70, suprotstavljajući trijeznog Bernardina strastvenome Vincentu Ferrieru, glasniku Sudnjega dana koji stiže *cito, bene cito ac valde breviter.* O apokaliptičkim elementima u Bernardinovim propovijedima v. R. RUSCONI, *L'attesa della fine. Crisi della società, profezia ed Apocalisse in Italia al tempo del grande scisma d'Occidente (1378–1417)* (Rim, 1979.), 246–257. Više o Kapistranovu profetizmu v. kod O. BONMANN, »Zum Prophetismus des Johannes Kapistran«, *Archiv für Kulturgeschichte* 44 (1962.), 193–198; F. D'ELIA, »Profetismo ed escatologia in S. Giovanni da Capestrano«, u: E. PÁSZTOR i L. PÁSZTOR (ur.), *S. Giovanni da Capestrano nella Chiesa e nella società del suo tempo. Atti del Convegno storico internazionale, Capestrano-L'Aquila 8–12 ottobre 1986* (L'Aquila, 1989.), 221–235. Usp. također R. MANSELLI, »Età dello spirito e profetismo tra quattrocento e cinquecento«, u: *L'età dello spirito e la fine dei tempi in Gioachino da Fiore e nel Gioachimismo medievale. Atti del II Congresso internazionale di studi Gioachimiti* (S. Giovanni in Fiore, 1986.), 237–253. O promjenjivom statusu profetizma u Katoličkoj Crkvi do ranog 15. stoljeća v. A. VAUCHEZ, »Les théologiens face aux prophéties à l'époque des papes d'Avignon et du Grand Schisme«, u: VAUCHEZ, *Les textes prophétiques*, 287–298.

[84] Najznačajniji pokušaj sistematizacije Kapistranovih propovijedi načinio je L. ŁUSZCZKI, *De sermonibus S. Ioannis a Capistrano. Studium historico-criticum* (Rim, 1961.). Monografija o opservantskom propovijedanju jest K. HEFELE, *Der heilige Bernardin von Siena und die franziskanische Wanderpredigt in Italien während des XV. Jahrhunderts* (Freiburg i. Br., 1912.). Neke korisne podatke i bibliografiju o propovijedanju i sačuvanim propovijedima Kapistranovim, Bernardinovim i Jakova Markijskoga moguće je naći kod J. LONGÈRE, *La prédication médiévale* (Pariz, 1983.), 104–107.

[85] *AA SS* Oct. X: 451 (FARA), 498 (VARESE); usp. WADDING, *Annales* 12: 471.

dva navrata: u lombardskom gradu Morbegnu, gdje je svoje slušatelje sačuvao od pljuska koji je temeljito nakvasio zemlju oko njih;[86] i u ugarskom gradu Gyïru (Kapistran se ondje nalazio u lipnju i srpnju 1455.), gdje je slušateljstvo doduše pokislo, ali je zajednička molitva ubrzo postigla da kiša prestane i da ponovno grane sunce.[87] Zanimljivo je opaziti da Dodatak Id* također spominje Kapistranovo čudesno zaustavljanje kiše, iako nije jasno navedeno da se misli na slučaj u Gyïru. Dotično izvješće Dod. Id* #1/2 veli:

Testis altera sive secunda est prope Galgocz relicta condam Petry Soky de semet ipsa, que fuit illuminata a beato patre adhuc vivente Bude, ac eciam ***interfuit cessacioni pluvie tempore predicacionis eiusdem beati patris*** *mirabiliter facte concurrente multitudine, licet huius testimonium in cumulo non habeatur.*[88]

[Daljnji ili drugi svjedok jest udovica pokojnog Petra Soky iz okolice Galgóca (danas Hlohovec) o sebi samoj, kojoj je još živi blaženi otac vratio vid u Budimu, a uz to je bila prisutna kod čudesno učinjenog prestanka kiše za vrijeme propovijedi istoga blaženog oca na koju je došlo mnoštvo ljudi, iako se njezino svjedočanstvo ne donosi u popisu.]

Možda najspektakularnije čudo u ovoj skupini zbilo se kada je na mnoštvo koje je slušalo Kapistranovu propovijed blizu apulskog grada Anglone nasrnuo pobješnjeli bik. Živina se zaletjela na trudnu ženu, nabila je na rog *per secretum naturae locum* i bacila je preko svojih leđa. Kada su svi pomislili da je nesretnica ubijena, Kapistran se pomolio za nju i zatražio da ustane, što je ona smjesta i učinila, savršeno nepovrijeđena; štoviše, poslije je rodila zdravu djevojčicu.[89] Ta neobična priča, obogaćena pomalo sirovim pojedinostima i ne baš vjerojatna, s tehničkog gledišta nudi dvostruko čudo: pobjedonosno osiguravanje nastavka propovijedi i liječenje smrtonosnih ozljeda.

Još dva čuda upleću javnu propovijed i ptice, ali u drukčijoj raspodjeli uloga. Nasrtljivim pticama vezanim za propovijed u Lancianu ovdje su suprotstavljene ugodne ptice čija se prisutnost doživljava kao znak Božje naklonosti. Za vrijeme spomenute propovijedi u

[86] *AA SS* Oct. X: 4513-452 (FARA) i 498 (VARESE). Čudo je rezimirano u Id* #18: *Predicante insuper ipso beato viro in Valle Telina, oratione ejusdem predicationis locus penitus intactus remansit a pluvia.* (U Id* stoji Valle Telina kao skraćeni oblik umjesto onoga što biografi opisuju precizno: *in partibus Lombardiae, in valle Telina, in quodam oppido quod Morgobegnuum dicitur.*)

[87] *AA SS* Oct. X: 452 (FARA) i 498 (VARESE). U Vareseovu tekstu stoji Taurinum (umjesto Jaurinum = Gyïr). Fara, pak, stavlja događaj *civitate Varadini Ungarica*; komentirajući to, HOFER, *Johannes Kapistran*, 2: 360, bilj. 43, izražava sumnju da bi taj Varadinum trebalo razumjeti kao Nagyvárad (Oradea Mare) te ga radije identificira kao Petrovaradin u Srijemu. Ali problem je u tome da biografi spominju i biskupa toga grada, a Petrovaradin nije bio sjedište nijednog biskupa. Kako je sigurno da Kapistran nikada nije išao sve do Oradea Marea, Farinu verziju treba držati pogrešnom, i to unatoč tome što je ponavlja i WADDING, *Annales*, 12: 472. Prihvatljivu verziju koju daje Varese potkrjepljuje činjenica da nju prenosi i odgovarajući Id* #17: *Per idem tempus predicante beato viro ibidem* (sc. *Jaurini in Hungaria*), *Antistite prefato et innumera multitudine presente, oratione beati viri pluvia cessavit.* U verziji tog izvješća koju prenosi MASCIA, »Due manoscritti«, 261, br. 13, čitamo: *in civitate Sarannana* (!) *in Ungaria.*

[88] Kronološki okvir tog izvješća navodi na zaključak da je žena koja ovdje svjedoči morala imati barem 70 godina kada se pojavila sa svojom pričom.

[89] FARA u *AA SS* Oct. X: 451. Druga verzija tog izvješća smješta događaj *in regno Ungarie* (Mascia, *ibid.* 259, br. 2).

Đuru [Gyïru], jedan je vrabac u više navrata obletio propovjedaonicu, zastao među Kapistranovim rukama te napokon sletio u krilo đurskom biskupu koji je predvodio slavlje (*in gremio episcopi, admirantibus omnibus, se posuit*).[90] Čudesni karakter tog malog incidenta očito uvelike proistječe iz stilizacije koju mu je dao pripovjedač: za promatrače, makar za one umjereno pobožne, on je prije bio razlogom za smijeh. Slično tome, u drugom ugarskom gradu (izvješće ovdje nije precizno), za vrijeme Kapistranove propovijedi »tri prekrasne ptičice, od vrste kakva je u tom kraju bila nepoznata« (*tres aviculae pulcherrimae, alias in partibus illis incognitae*) letjele su povrh njegove glave. Svetac, u prvi mah nesvjestan njihove nazočnosti, opazio je da svijet upire prstima u njih »diveći se«; potom ih je promotrio »s velikom radošću« (*cum ingenti gaudio*); one nestadoše i kasnije ih nitko nije ponovno vidio.[91]

Treba li odabrati između odbacivanja tih dopadljivih anegdota kao posve fiktivnih i pretpostavke da one, makar i izokrenuto, posreduju stvarne događaje, opredjeljujemo se za potonju perspektivu. Pitanje glasi: *zašto* su biografi izabrali upravo te dogodovštine i uključili ih u svoje pripovijedanje i *kako* su ih oni tekstualizirali. U navedenim pričama, a to vjerojatno vrijedi za većinu izvješćâ o Kapistranovim čudesima, postoji neka činjenična jezgra, ali nam raspoloživi tekstovi dopuštaju da nazremo tek mutnu i blijedu sliku »onoga što se zapravo zbilo«. Ovu vrstu pozitivističke kritike preživljava jedino najopćenitiji, osnovni podatak, a sve slikovite pojedinosti postaju sumnjive: neke su se ptice pokazale tijekom svečeve propovijedi i izazvale svojevrsno uzbuđenje – to je prihvatljivo; ali da ih je bilo tri i da su bile neobično lijepe i »neviđene u tom kraju« – bilo koja od tih tvrdnji i sve zajedno ne mogu se uzeti zdravo za gotovo.[92] Sam pokušaj biografa da ove varljive incidente s pticama prikažu kao Kapistranova čudesa stvara dojam nesklada. Dvije anegdote vjerojatno predstavljaju slobodne varijacije poznate teme o idealiziranim pticama (ševama) koje utjelovljuju krjeposti Manje braće i kojima se sveti Franjo divio. Ti motivi iz legendi o svetome Franji (ili iz njihovih varijacija) ponovno se javljaju u Kapistranovim *vitae* usprkos upadljivim razlikama između spiritualnih i psiholoških profila dvaju svetaca. Ne treba ni reći da bismo među Kapistranovim brojnim sačuvanim napisima uzalud tragali za nekom nadahnutom pohvalom krotkih živih stvorova. Dok epizode s pticama djeluju strano u odnosu na ostatak Kapistranova životopisa, njihovi uzori u legendama o svetom Franji posve prirodno pripadaju tom vrlo različitom životu sveca koji je držao kućne ljubimce, uključivao životinje u proslavu Božića ili tražio da se donesu zakoni po kojima bi se zimi divlje životinje opskrbljivale hranom.[93]

---

[90] VARESE u *AA SS* Oct. X: 498; usp. istu priču kod FARE (*ibid.* 452), i u WADDING, *Annales* 12: 472.

[91] VARESE u *AA SS* Oct. X: 497–498.

[92] Usp. sličnu prosudbu ovog problema kod KLEINBERG, *Prophets*, 60: »Čak i ako je čitatelj voljan prihvatiti moju tvrdnju da izvješća iz prve ruke o životima novih svetaca sadrže barem neke stvarne elemente, nije uvijek lako razlučiti te elemente od onih nestvarnih. Jedino što zaista znamo jest da neke priče ne možemo uzeti doslovce«.

[93] R. D. SORRELL, *Saint Francis and nature. Tradition and innovation in western Christian attitudes toward the environment* (New York – Oxford, 1988.), 138–139.

Za razliku od ranije razmatranih čudesa povezanih s propovijedanjem, potonja dva čuda ne rješavaju nikakav praktični problem. Ona ništa ne zaštićuju niti obnavljaju, nego znače određeni ukras ili višak, neku vrstu arabeske. Ipak, i ona ispunjavaju dvostruku funkciju: prvo, budući su znamenje Božje naklonosti, ona svjedoče o svetosti propovjednika (u drugoj priči, tri ptice povrh njegove glave čak prizivaju svetačku aureolu, a također i Presveto Trojstvo); drugo, pribrajaju se onim Kapistranovim čudima što su »usidrena« u franjevačkoj tradiciji, i koja sam ranije nazvao »meta-čudesnim« čudima.

Čudesa poput ušutkivanja lastavica ili zaustavljanja kiše strukturalno su različita od pojave prekrasnih ptica za vrijeme svečeve propovijedi. Tu se nude dva različita »gramatička« modela: uloga *agenta* (sveca) različita je u jednom i drugom slučaju. U prvom tipu priče o čudu, odnos subjekt-objekt jasno je primjetljiv, dok je u drugom tipu sam svetac očito zatečen razvojem događaja. Imamo li na umu korisnu distinkciju između sakralnih ili kršćanskih i profanih ili neutralnih čuda (*miracula* i *mirabilia*), sada možemo reći da čudo pojave neobičnih ptica, ostajući i dalje sakralnim čudom (jer je povezano sa svecem), stoji bliže dvosmislenom modelu profanog ili neutralnog čuda (*mirabile*). Onu »nepredvidljivost« koja je »osnovna funkcija čudesnog [*merveilleux*]«,[94] naime izvankršćanskog čudesnog, čini se da ovdje osjeća ne samo publika, nego i sam svetac.

Pomagačka čudesa

Za razliku od tih nepredviđenih i poetičnih čudesa s pticama, neka čuda znače odgovore na praktične potrebe: gore spomenuti prelazak rijeke Po ili uništenje miševa koji su pustošili apulijski grad Anglonu. U potonjem slučaju, prema riječima oba biografa,[95] Kapistran je najprije postigao pomor štetočinskih glodavaca, a zatim spriječio da njihove nebrojene strvine ne »zatruju zrak« i izazovu neku pošast. Ipak, dvije verzije pokazuju neke zanimljive razlike: prema Fari, Kapistran je zazvao čudo organizirajući procesije i zahtijevajući od svih gradskih žitelja ispovijed i pričest, dočim je u Vareseovu tekstu čudo polučeno jednostavno posredstvom svečeve vlastite molitve (*oravit Deum, ut plaga cessaret, et statim omnes mures mortui ceciderunt*). S druge strane, Vareseova priča uključuje važan sastojak koji je odsutan iz Farina teksta: sama činjenica da je Anglona trpjela tu nedaću protumačena je njezinim grijesima i prethodnim zanemarivanjem svečevih opomena. Stradanje je natjeralo građane da zauzmu smjerniji stav, obećaju da će popraviti svoje ponašanje i mole sveca da ih oslobodi Božje kazne.[96] Vareseova pretpovijest ovoga čuda pokazuje da je takav kazneni preludij latentno prisutan u svakom pomagačkom čudu.

---

[94] Jacques le GOFF, »Čudesno na srednjovjekovnom zapadu«, u: ISTI, *Srednjovjekovni imaginarij*, prev. Melita Svetl (Zagreb, 1993.), 45.

[95] FARA (*AA SS* Oct. X:451) i VARESE (*ibid*. 498).

[96] *Si qua vero civitas sermones eius contemnebat, aut se corrigere de vitiis non curabat, praedicente nuntio Dei futurum super ea iudicium, non longo tempore civitas illa manus Dei saevientis evadebat. Sed quam vera fuerint eius eloquia, experientia comprobat. Unde, cum in quadam civitate Apuliae populus obstinatus esset, nec ad sermones eius in aliquo se corrigere vellet, tanta murium multitudine divino iudicio in toto illo territorio crevit, quod omnia virentia et radices consumpsit. Recurrunt ad amicum Dei, qui prius negligentes fuerunt, emendare promittunt, et ut Deum pro eis exoret, humiliter exposcunt* (*ibid*. 498).

U nekoliko čuda vlast nad tvarnim svijetom i fizikalnim zakonima kombinira se sa zaštitom svečeva vlastitog tijela. Nepovredivost svečeva tijela očituje se u nekim karakterističnim situacijama, između ostalog u razdoblju novicijata s pratećim kušnjama. Ulogu *advocatusa diaboli* igra neki brat laik, koji je smjesta predbacio novodošlom Kapistranu njegovu taštinu. Dok su prali odjeću, glasno ga je grdio tvrdeći da je lijen i dremljiv te mu na posljetku bacio u lice komad tkanine izvučene iz kipuće vode; Kapistran nije pretrpio nikakvu opeklinu *propter meritum humilitatis et patientiae*.[97] Slično tome, kad je Kapistran jednom ležao u vrućici, isti mu je brat ponudio neki kipući napitak ili juhu (*sorbitiuncula*). Kapistran ga je srknuo iz poslušnosti, no, ne samo da nije pretrpio nikakvu ozljedu, nego je i njegova vrućica smjesta nestala (*nihil ei omnino nocuit, et febres totaliter effugavit*).[98] Druge pogibli za svečev život i zdravlje došle su kasnije od njegovih neprijatelja. U Francuskoj su ga neprijatelji »zdravog nauka« navodno dvaput pokušali otrovati, bez uspjeha.[99] U Ankonitanskoj Marci, tijekom njegove inkvizitorske djelatnosti protiv fratičela, provukao se nedirnut kroz pripravljenu zasjedu: nakane njegovih nesuđenih ubojica omela je nenadana oluja.[100]

Svečeve iznimne sposobnosti najčešće se očituju u čudesnim izlječenjima. Prema Jansenovu istraživanju Bernardinova i Kapistranova *Liber miraculorum*, nemedicinska čuda u toj zbirci iznose svega 1.87%.[101] Statistička analiza Kapistranovih *vitae* svakako bi pokazala veći udio čuda koja nisu izlječenja, ali tomu je tako ponajprije zbog narativnih razloga: s gledišta pripovijedanja, iscjeliteljska čuda mnogo su jednoličnija i monotonija nego, na primjer, viđenja ili kaznena i spasilačka čuda. Nemedicinska čuda obično su bolje uklopljena u priču o svečevu životu. Ona se često tiču ljudi s kojima je svetac stvorio osobni, dvosmjerni dodir (makar i kratkotrajan), ne tek objekata njegova taumaturškog nastupa. Iscjeliteljska su čuda, s druge strane, nalik na glazbu koja iz pozadine prati svečeva putovanja. Svečevi zapisivači redovito donose osobne podatke o izlječenima, ali glavnina se iscjeljenja zbiva u prilikama masovnih okupljanja, za kojih nije moguće ni osobno obraćanje svecu. Kapistran je u tim prilikama izvodio jednostavne obredne geste (blagoslov, doticaj relikvijom) kako bi postigao povoljan učinak. No, mnoga su se iscjeljenja događala dok je propovijedao ili služio misu. U svom bečkom pismu iz 1451. godine, Nikola de Fara piše da je broj bolesnika koji su se sabrali da vide i čuju Kapistrana bio toliko velik da ih on nije mogao pojedinačno blagosloviti ili dodirnuti (*sono tanti et tali infermi che molte volte non li puo toccare et segnare tutti*); ipak, *ogni di si fanno nuoi miracoli, et pare che abondino come il fiume d'acqua*. Fara izričito kaže da su »mnogi

---

97 VARESE u *AA SS* Oct. X: 495. Usp. Id* #10.

98 Varese, ibid. Usp. Id* #9: *Beatus hic vir tempore sui novitiatus ovum bulliens sive sorbiciuncula preceptoris iussu comedens, preter jura nature caloris nullum lesionem sensit.*

99 FARA u *AA SS* Oct. X: 448; ponovljeno u Id* #4.

100 FARA, ibid.; usp. Id* #3.

101 JANSEN, »Un exemple de sainteté«, 133 i 150. Jansenova statistika ne razlučuje četiri kategorije čudesa uključenih u *Liber*: ona koja je učinio Bernardin *in vita*; ona zabilježena u njegovu svetištu u Aquili; ona koja je činio Kapistran uz pomoć Bernardinove relikvije, u sjevernoj Italiji i diljem Srednje Europe; napokon, ona koja je učinio sam Kapistran (bez spominjanja sv. Bernardina).

primili milost a da ih Otac nije dotaknuo, izliječila ih je tek njegova sjenka« (*molti ne receueno gratia che non sono toccati dal Padre, solo con la sua ombra sanati*).[102] Liječenje sjenom ima svoj prauzor u Djelima Apostolskim, ondje gdje se ljudi nadaju da će sjenka svetog Petra prijeći preko njih i izliječiti ih.[103] U mnogim slučajevima, očito, nije bila neophodna ni Kapistranova sjenka. Motiv sjenke izgleda da predstavlja onaj minimum doticaja kojega se tradicionalna logika liječenja dodirom ne želi odreći. Blagodatno je ozračje ustvari vladalo posvuda; neki su se, na neobjašnjiv način, njime okoristili. Oslanjajući se na *Liber miraculorum* Konrada iz Freyenstadta, biografi opisuju neka iscjeljenja do potankosti;[104] uglavnom, ipak, svode opis na nabrajanje gradova kroz koje je Kapistran prošao i broj osoba koje su izliječene od ove ili one bolesti.[105] Što se tiče jednolike strukture njihovih opisa, nema znatne razlike između čudesa učinjenih za života i onih učinjenih posmrtno. Ipak, ta dva tipa posjeduju razlučive mehanizme postizanja milosti čuda.

Svetac protiv vragova i svetac protiv sveca

Sva čudesa koja su dosad razmatrana imaju zajedničku odliku: učinjena su nad prirodnim predmetima ili protiv prirodnih zapreka (vrijeme, prostor, fizikalni i biološki zakoni, odsutnost razuma u životinja). Drugim riječima, te su zapreke bitno inferiorne onoj moći koja je dostupna svecu. Postoji kategorija čuda u kojoj stvari stoje drukčije jer se ondje svetac sučeljava sa silama jednake nematerijalne naravi i ravnopravne snage, barem u načelu. Ta najspektakularnija čudesa su egzorcizmi. Kapistran se sukobio s demonima u nekoliko tipičnih situacija. Kao redovnički novak, odagnao je vraga koji ga je pokušao omesti dok je izgovarao molitve i psalme u sakristiji.[106] Kasnije, Kapistran je izveo dojmljivu komunikaciju s vragovima tijekom propovijedi koju je držao u Aquili. Fara i Varese pripovijedaju taj događaj s nekim komplementarnim pojedinostima.[107] Znajući da među slušateljstvom ima opsjednutih osoba, Kapistran ih je zazvao, ili točnije njihove vragove, neka mu u Isusovo ime odgovore; što oni i učiniše, urlajući različitim životinjskim glasovima (*quidam ut oves, quidam ut ursi, quidam ut lupi, quidam ut leones, quidam aliarum bestiarum more terribilibus vocibus*). Ne samo demoni koji su bili nazočni kod svečeve propovijedi, nego i oni koji su se nalazili i do 28 talijanskih milja od Aquile odgovorili su na njegov poziv. Nešto manje spektakularno očitovanje demona dogodilo se za propovijedi u Ortoni. Bila je to jedna od onih propovijedi kojima se traži pomirba zavađenih saveza, kada je svetac neočekivano najavio da će se poglaviti protivnik mira u gradu istoga časa pojaviti

[102] Vatikanski arhiv, Congr. SS. Rituum, processus 81.

[103] *Magis autem augebatur credentium in Domino multitudo virorum ac mulierum, ita ut in plateas eiicerent infirmos, et ponerent in lectulis ac grabatis, ut, veniente Petro, saltem umbra illius obumbraret quemquam illorum, et liberarentur ab infirmitatibus suis* (Act 5: 14–15). Usp. povrh toga SIGAL, *L'homme et le miracle*, 39.

[104] V. Vareseov tekst u *AA SS* Oct. X: 503-505.

[105] V. *ibid.* 516–525.

[106] FARA u *AA SS* Oct. X: 442. Usp. Id* #22.

[107] *AA SS* Oct. X: 452 (FARA) i 503 (VARESE). Usp. Id* #21. MASCIA, »Due manoscritti«, 261, br. 12.

među slušateljima, u obličju psa. Idućeg trenutka svi su s užasom ugledali crnog psa kako napušta mnoštvo.[108]

Ostatak Kapistranova ophođenja s vragovima spada u klasične egzorcizme. O Kapistranu se navodi da je istjerao vragove iz četiri žene i dva muškarca:

1) iz žene iz mjesta Guardia Greli u Abruzzima, čiji je demon izašao kroz njezina usta u liku dugačka crnog crva (*lumbrica*), koji se odmah pretvorio u nešto nalik na crni četvrtasti čavao (*taxillum*); znajući da je to vrag (*sciens daemonem esse*), Kapistran ga je objesio pokraj prozora svoje ćelije, a zatim ga bacio na lomaču koja je trebala proždrijeti mjesnu zbirku kockarskih naprava i ženskih ukrasa; »demon« je tri puta pokušao pobjeći iz vatre, da bi na koncu bio spaljen, šireći pritom grozan zadah;[109]

2) iz opsjednute žene iz Mletaka, koja je počela vikati za vrijeme podizanja hostije; poslije mise, Kapistran je zatražio da je vidi te je, znakom križa, istjerao iz nje vraga kroz sličan bučni ispad, uvelike nalik na epileptički napadaj;[110]

3) iz žene po imenu Valentina, iz Scampe blizu Aquile, koja je pretrpjela sličan napadaj mahnitosti tijekom Kapistranove propovijedi; blagoslovljena znakom križa, izbljuvala je mramorni oblutak (*lapillum marmoreum*) i tako bila oslobođena;[111]

4) iz žene po imenu Margarita iz Larmere, koja ustvari nije bila opsjednuta, nego je trpjela čini nekih čarobnjaka (*a quibusdam maleficis, ita graviter eorum maleficiis, prestigiis et incantationibus molestata*), tako da je bila »nesposobna stajati uspravno bez drhtavice«; bila je oslobođena kad ju je Kapistran blagoslovio i taknuo joj glavu;[112]

5) iz jedanaestogodišnjeg dječaka iz Aquile kojeg je mučio demon (*vexatus a daemone*) i koji je tražio priliku da počini samoubojstvo; Kapistran je naredio da ga se čuva u samostanu, no on je uspio iskočiti kroz prozor i umalo se ubio; svetac ga je podigao sa smrtne postelje, izliječio mu rane i raspršio njegovu *fantasia sive amentia*;[113]

6) posljednji slučaj neimenovana opsjednutog muškarca (*quidam daemoniatus*) izgleda da je varijacija prvog slučaja: pošto ga je Kapistran blagoslovio, čovjek je izbljuvao žabu[114] koju je svetac dao baciti na lomaču; ova je uzalud pokušala umaknuti te je izgorjela u smrdljivom oblaku dima.[115]

Egzorcizmi i vlast nad demonima nisu jedini primjer čuda učinjenih nad nematerijalnim svijetom besmrtnih bića. Jedno iznimno izvješće o čudu, koje prepričavaju oba biografa,[116]

---

108 FARA u *AA SS* Oct. X: 456. Usp. Id* #23: *Similiter quodam tempore predicans, quemdam alium dyabolum in specie nigri canis apparentem a populo abegit.*

109 FARA u *AA SS* Oct. X: 452; usp. Id* #24.

110 *AA SS* Oct. X: 452 (FARA) i 503 (VARESE).

111 VARESE, *ibid.* 503.

112 *Ibid.*

113 *Ibid.* 503–504.

114 Žaba je biblijska krinka zlih duhova. Usp. *Otk.* 16, 13: *Et vidi de ore draconis, et de ore bestiae, et de ore pseudoprophetae spiritus tres immundos in modum ranarum.*

115 VARESE u *AA SS* Oct. X: 504.

116 *AA SS* Oct. X: 463 (FARA) i 510 (VARESE). Usp. Id* #20: *Beatus frater Thomas de Florentia laicus, clarens miraculis, ad jussum Beati Viri cessavit a miraculis, testimonio fratrum eorumdem, videlicet Christoferi Varasini c. VII. ac etiam Nicolai de Fara.*

pokazuje da su se čak i mrtvi sveci po potrebi mogli pokoravati Kapistranovim zahtjevima. Ta neobična priča realistična je ilustracija opservantskoga pragmatičnog stava prema čudesima. Uobličila se negdje između 1447. i 1450. godine. Vareseova verzija je podrobnija: franjevački brat laik Toma Firentinac ili Toma Bellaci (†1447.) činio je čudesa poslije svoje smrti i njegov je grob u Rietiju postao svetište koje su pohodili mnogi hodočasnici; oni koji nisu mogli polučiti čudo od svetog Bernardina (*non valentes apud sepulchrum beati Bernardini gratiam sanitatis obtinere*) s uspjehom su se okretali Tomi. Kapistran je postao svjestan te opasnosti za Bernardinovu kanonizaciju, znajući da se neki u Vatikanu već podruguju govoreći da »sada svi opservantski fratri žele činiti čuda« (*Ecce omnes fratres de Observantia volunt facere miracula*). Zbog toga je otišao na Tomin grob, podsjetio je blaženika na krjepost posluha do koje mu je bilo toliko stalo za života i naredio mu, kao poglavar svome podređenom, da prestane činiti čuda zato da ne bi omeo Bernardinovu kanonizaciju. Čudesa na Tominu grobu, kažu biografi, prestala su smjesta i potpuno. Tako je Kapistran upotrijebio svoju vlastitu karizmu kako bi zaustavio nadnaravnu djelatnost svetišta u Rietiju. Očito, na tamošnjim je fratrima ležao zadatak da spriječe pristup Tominu grobu i, što je važnije, da uvjere njegove poklonike da se čudesa više ne događaju ili barem da ono što oni doživljavaju nisu Tomina čudesa. Oni su morali zatomiti rastući kult ili, drugim riječima, razgraditi jedinstveni objasnidbeni sustav njegovih čudesa.

Résumé

SAINT JEAN DE CAPISTRAN COMME UN THAUMATURGE DURANT SA VIE

Le problème qu'on rencontre en traitant les miracles, et surtout les guérisons, faits par saint Jean de Capistran (1386-1456) in vita consiste dans le fait que beaucoup d'entre eux ont été originellement attribués aux reliques de saint Bernardin de Sienne, lesquelles Capistran a portées avec soi; ainsi, ces miracles sont enregistrés dans le Liber miraculorum sancti Bernardini *de Conrad de Freyenstadt. C'était le souci personnel de Capistran d'assurer la registration prolongée des miracles posthumes de Bernardin, même après la canonisation de celui-ci (en 1450). Plusieurs exemples montrent qu'il a été sensible à l'incrédulité de certains envers les miracles de Bernardin. Quelques miracles punitifs (ultiones) attribués à Capistran ont eu lieu à cause du scepticisme ou la moquerie exprimés à l'occasion de tel ou tel miracle de Bernardin, et aussi de Capistran lui-même. Quelques épisodes de la vie du saint, quoique dépourvus d'une qualité surnaturelle, démontrent aussi sa capacité de s'opposer avec succès aux communautés locales et de manifester »la superiorité des institutions divines aux institutions humaines« (les cas des meurtriers sodomites et de la concubine enterrée dans le cimetière). Un groupe particulier de miracles est constitué par les visionset prophéties, souvent combinés entr'eux. La plupart de ces opérations concernent les personnes concrètes ou bien le futur du saint lui-même, mais il y en a aussi avec d'implications plus vastes (les signes de l'approche de la fin du monde). Une grande partie des miracles est employée dans la protection ou l'assistance d'une communauté, des proches du saint, ou de lui-même: un passage miraculeux du Pô, l'extermination des souris dans la ville d'Anglona, la protection du saint contre les blessures et les attaques de ses ennemis. Outre les guérisons, on attribue au saint six exorcismes .*